AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

Kərimova Xədicə Rafiq qızı

YUCİN O'NIE "UZUN GECƏ SƏYAHƏTİ" ƏSƏRİNDƏ AVTOBİOQRAFİK ELEMƏNTLƏR

İxtisas: İngilis dili və ədəbiyyatı

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

Elmi rəhbər:

Bakı - 2022

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ ... 3

I FƏSİL. AMERİKA ƏDƏBİYYATINDA ROLU VƏ ONUN "UZUN GÜNÜN GECƏYƏ SƏYAHƏTİ" ƏSƏRİ ... 9

1.1. Yucin O`Nilin həyat, yaradıcılığı haqqında məlumat ... 9

1.2. Yazıçının "Uzun günün gecəyə səyahəti" əsərinin məzmunu və personajları ... 24

1.3. Əsərdəki müsbət və mənfi surətlərin xarekterizəsi, oxşar və fərqli xüsusiyyətləri ... 29

1.4. Əsərdə ailə tərbiyəsi, narkomaniya cəmiyyətin bəlasıdır kimi mövzulara toxunur ... 37

II FƏSİL. ƏSƏRİN QURULUŞU, SƏHNƏ TARİXİ, UĞURU VƏ İDEYA İSTİQAMƏTLƏRİ ... 48

2.1. Əsərin quruluşu, sujet və kompozisiyası ... 48

2.2. Əsərdə ailə və məişət məsələlərinin cəmiyyətə təsiri ... 55

2.3. Əsərin ideyası, tərbiyə və əhəmiyyəti ... 62

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR ... 68

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI ... 71

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı: Yucin O`Nil Amerikanın ən böyük dramaturqlarından biridir. Onun Amerika modernist sənətinə verdiyi töhfələr teatrda və ondan kənarda qalıcı təsirlər yaratmışdır. O'Nilin yaradıcılığı dramaturqlar üçün yeni və canlandırıcı yol yaratdı. Modernist dövr bəlkə də Amerika dramaturqunun doğulduğu dövr idi. Modernizmdən əvvəl teatr əsasən vodevildən və ya Avropa əsərlərindən ibarət tamaşalardan ibarət idi. Bununla belə, Yucin O'Nilin uğuru Artur Miller və Tennessi Uilyams kimi bir sıra digər uğurlu Amerika dramaturqlarının yolunu açdı.

Digər milli ədəbiyyatlar kimi, Amerika ədəbiyyatı da onu yaradan ölkənin tarixi ilə formalaşmışdır. Amerika ədəbiyyatı Amerika Birləşmiş Ştatlarında və ondan əvvəlki müstəmləkələrdə əsasən ingilis dilində yazılmış və ya hazırlanmış ədəbiyyatdır. Amerika ədəbi ənənəsi ingilisdilli ədəbiyyatın daha geniş ənənəsinin bir hissəsidir. Digər mühacir dillərində də az miqdarda ədəbiyyat mövcuddur. Bundan əlavə, yerli Amerika qəbilələri arasında zəngin şifahi hekayə ənənəsi mövcuddur.

Amerika Birləşmiş Ştatları bir çox mədəniyyətlərin, müxtəlif etnik qrupların, adət-ənənələrin və müxtəlif dəyərlərin vətənidir. Yerli Amerikalılar, Havaylılar və Alyaskalılar istisna olmaqla, demək olar ki, bütün amerikalılar və ya onların əcdadları son beş əsrdə məskunlaşmış və ya immiqrasiya etmişdir.

Avropalılar Amerikaya gəlməmişdən əvvəl orada hind tayfalarının şifahi və yazılı ədəbiyyatı mövcud idi. İngilis dilində ədəbiyyat XVII əsrdə yaranmışdır. Amerika poeziyasının ən erkən nümunələri istiqlaliyyət uğrunda müharibənin yaratdığı ictimai yuksəliş ilə əlaqəlidir.

XVIII və XIX əsrin əvvəllərində Amerika ədəbiyyatı və incəsənəti öz mənşəyinin böyük hissəsini Avropadan aldı. Nataniyel Hotorn, Edqar Allan Po və Henri Devid Toro kimi yazıçılar on doqquzuncu əsrin ortalarına kimi fərqli Amerika ədəbi janrını yaratdılar. Mark Tven və şair Uolt Uitmen əsrin ikinci

yarısının əsas simaları idi; Ömrü boyu haqqında demək olar ki, heç nə məlum olmayan Emili Dikinson indi böyük Amerika şairi kimi tanınırdı.

Herman Melvillin "Mobi Dik" ("Mobi Dik"), Amerika ədəbiyyatında sosioloji romanın əsasını qoymuş Mark Tvenin "Heklberri Finnin macəraları" ("Adventures of Huckleberry Finn") və "Tom Soyyerin macəraları" ("The Adventures of Tom Sawyer"), Frensis Skott Fitsceraldın "Böyük Getsbi" ("The Great Gatsby") və Harper Linin "Bülbülü öldürmək" ("To Kill a Mockingbird") kimi əsərləri "Böyük Amerika romanı" adlandırmaq olar.

12 Amerika vətəndaşı Ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatını alıb, sonuncu mükafatı isə 2016-cı ildə Bob Dilan qazanıb.

Güclü iradəni, təbiətlə cəmiyyət arasında mübarizənin romantikasını təsvir edən Cek London yaradıcılığına "Yaponiya sahillərində tayfun" ("Typhoon off the coast of Japan") adlı oçerki ilə başlayır və bu başlanğıc çox uğurlu alınır. Tezliklə "Canavar oğlu" ("Son of the Wolf"), "Şaxtanın övladları" ("Children of the Frost"), "Ayüzlü" ("Moon-face"), "İtirilmiş sima" ("Lost face") hekayələrindən ibarət toplu, "Qarlar qızı" ("The Snow Maiden"), "Dəniz canavarı" ("The Sea Wolf"), "Martin İden" ("Martin Eden ") romanları yazıçıya böyük şöhrət gətirir.

Sadə amerikalıların faciəli taleyini təsvir edən Teoder Drayzer 1900-cü ildə ən məşhur əsəri olan "Kerri bacı" ("Sister Carrie") romanını qələmə almışdır. Romanın baş qəhrəmanı əvvəlcə evli kişinin məşuqəsi, sonra isə məşhur aktrisa olan qızdır. Yazıçının bu ilk əsəri ona şöhrət yox, rüsvayçılıq gətirdi. Tənqidçilər müəllifi qəddarlıqda və əxlaqsızlıqda günahlandırdılar, ona "gəncləri pis yola çəkən" damğasını vurdular. Bu gün isə bu kitab XX əsr Amerika ədəbiyyatının "vizit kartı" adlanır. "Kerri bacı" romanından sonra Teodor Drayzer "Cenni Herhardt" ("Jennie Gerhardt") , "Maliyyəçi" ("The Financier"), "Titan" ("The Titan"), "Dahi" ("The "Genius"), "Amerika faciəsi" ("An American Tragedy") romanlarını və publisistik məqalələr yazmışdır.

XIX əsrin II yarısından sonra hər bir sahədə sürətlə inkişaf edən Amerikada, eyni zamanda, cəmiyyətin və ədəbiyyatın təkmilləşməsi prosesi də başladı.

Amerika xalqı qarışıq immiqrant cəmiyyətidir. Yeni ümidlərin ardınca Avropadan köçən fəhlələr və fermerlər, hətta Afrika qaradərililəri belə ümidlərini yeni qitəyə gətirmişdilər.

İncəsənət və ədəbiyyatda Amerika cəmiyyətinin problemləri bilavasitə əks olunurdu. Təbii olaraq, teatr da bundan öz payını alırdı.

Yucin O'Nil (Eugene O'Neil) Amerika dramaturgiya sahəsində ilk böyük nəfəs idi. O'Nildən sonra Tennessi Uilyams və Artur Miller, daha sonra Tornton Uaylder, Corc S. Kaufman, Edvard Albi, Sam Şeppard gəlirlər. İnsanların onları digər canlılardan fərqləndirən ağılı, ruhu var və insanlar tərəfindən həyatlarını idarə etmək üçün istifadə olunur. İnsan psixika adlanan zehni və ya ruhundan istifadə edərək hiss edə, yadda saxlaya və düşünə bilər. Bütün bunlar psixologiya adlanan xüsusi bir intizamda öyrənilə bilər. Bundan əlavə, ədəbiyyatda psixologiya mühüm yer tutur, çünki onun hekayəsində ədəbi əsərin tərkibi psixoloji aspektdən ayrı ola bilməzdi. Belə nəticəyə gəlmək olar ki, insanın həyatında üzləşdiyi bütün psixi problemlər, münaqişələr ədəbi əsərdə mövcud ola bilər.

O'Nil "Uzun günün gecəyə səyahəti" pyesində insanı fərdi və sosial mühiti baxımından nəzərdən keçirir və Amerika cəmiyyətinin bütün quruluşunu tənqid edir. O'Nil Amerika xəyalının yaratdığı aldatmaları və ideologiyaları qəbul etmir. Onun sosial adət-ənənələrini tənqid edir.

Amerika öz dramının mükəmməlliyinə görə məhz Yucin O'Nilin pyeslərərinə minnətdardır. Nobel mükafatlı Yucin O'Nil dramaturgiyada naturalizm ilə ekspressionizm üsullarını birləşdirərək istifadə etmişdi və bundan da ilham almış dramaturqlar öz əsərlərində azadlıq ideyasından istifadə etməyə başlamışlar.

İlk pyeslərdə insanların ticarət və sənaye cəmiyyətinə çevrilmək istəyi, fərdin həyatı ön plana çıxırdı. Bu pyeslərdə fərdlərin böyük arzusu olan əkinçilik həyatı cənnət həyatı kimi göstərilir. Köçəri xalqların oturaq həyat tərzi sürmək istəyindən doğan bu "Amerika arzusu" bir çox pyeslərdə, xüsusilə də Yucin O'Nilin əsərlərində ana xətt rolunu oynayır və sağlam ailənin bərpasına yönəlib.

Amerika yazıçıları Birinci Dünya Müharibəsindən sonra həm məyusluq, həm də nostalji ifadə etdilər. F. Skott Fitzqeraldın qısa hekayələri və romanları 1920-ci illərin əhval-ruhiyyəsini ələ keçirdi və Con Dos Passos müharibə haqqında yazdı. Ernest Heminquey "Günəş doğar" ("Sun rises") və "Silahlara vida" ("Farewell to Weapons") filmləri ilə məşhurlaşdı; 1954-cü ildə Ədəbiyyat üzrə Nobel Mükafatını qazandı.

Uilyam Folkner, Con Steynbek və Çikaqoda anadan olmuş, Amerika ədəbiyyatının "atası" kimi adlandırılmış, Ernest Heminquey iyirminci əsrin ən nüfuzlu yazıçılarındandır.

Amerikalı şairlər arasında beynəlxalq xadimlər də var idi: Uolles Stivens, T. S. Eliot, Robert Frost, Ezra Paund və E. E. Kaminqs.

Birinci Dünya Müharibəsindən sonra yaranan sənət meylləri Amerika dramaturgiyasına da təsir göstərdi. Amerika yazıçıları başqa sənətlərdəki kimi öz dram əsərlərində də nihilizmə yaxınlaşırlar.

Birinci Dünya Müharibəsindən sonra başlayan İkinci Dünya Müharibəsi Amerikada iqtisadi, siyasi və mədəni tarazlığı pozdu. İqtisadi böhran birbaşa ailə üzvlərini bir-birindən uzaqlaşdırır. İşinə və vəziyyətinə itaətlə bağlı olan Amerika sürətlə dəyişməyə başlayır. Münasibətlərdə maddi məsələlər ön plana çıxır. İnsanların qlobal deyil, şəxsi istəkləri çoxalır və ətraf mühit üçün təhlükəyə çevrilir. Amerikalı yazıçılar mövcud vəziyyətin gələcək nəsillər üçün təhlükəli olduğunu anlayaraq hərəkətə keçirlər. Tennessi Uilyamsın dediyinə görə, bəşəriyyətdən bütün xilas ümidləri alınıb, ancaq Artur Millerin fikrincə, gələcək nəsil düşünür və xilas olacaq. Yucin O'Nil taleyi və təbiəti qarşısıalınmaz qüvvələr hesab edir və onların insanla əlaqəsi haqqında yazırdı. O'Nilin fikrincə, şəxsiyyətindən asılı olmayaraq hər kəs öz taleyi uğrunda mübarizə aparmalı və şərəfini qorumalıdır.

O'Nilə görə heç kim sadəcə pis, yaxud da yaxşı ola bilməz, eyni ilə də heç bir obraz digərindən daha yaxşı və ya pis olmamalıdır. Tennessi Uilyamsın pyeslərində də bu fikrə rast gəlirik. Uilyams pyeslərində insanların psixi

dəyişikliklərini araşdırır, insanın daxili aləminin problemləri əsasında sosial problemlərə toxunur. Yazıçının fikrincə, insanlar ümidsizliyin sonuna kimi getməlidirlər.

Müharibələr və köçlər nəticəsində sarsılmış Amerika ailəsinin yenidən qurulması Amerika dramaturgiyasının əsas diqqət mərkəzində olmuşdur. Yucin O’Nil problemin mənbəyini müasir həyat tərzində görürdü.

Amerika ədəbiyyatında xüsusi nüfuza sahib olan Yucin O’Nilin maraqlı həyatı, zəngin yaradıcılığı olmuşdur. Onun haqqında tədqiqatların aparılması ədəbiyyat sahəsi üzrə aktualdır.

Tədqiqatın obyekti: Yucin O`Nilin həyatını və yaradıcılığını araşdırmaq, onun “Uzun günün gecəyə səyahəti” əsərində avtobioqrafik elementləri aşkarlamaq tədqiqat işinin əsas obyektidir.

Tədqiqatın predmeti: Tədqiqat işinin predmeti Yucin O`Nilin “Uzun günün gecəyə səyahəti” əsərində avtobioqrafik elementləri sistemləşdirilmiş şəkildə təhlilini aparmaqdan ibarətdir.

Dissertasiya işinin məqsədi: Yucin O`Nilin Amerika ədəbiyyatındakı yeri və onun müəllifi olduğu “Uzun günün gecəyə səyahəti” əsərində avtobioqrafik elementlərinin öyrənilməsi dissertasiya işinin məqsədidir.

Dissertasiya işinin vəzifələri: Qarşıya qoyulan məqsəd aşağıdakı vəzifələri yerinə yetirməyi tələb edir:

1. Tədqiqatın aktuallığını əsaslandırmaq;
2. Yucin O`Nilin həyat, yaradıcılığı haqqında məlumatları tədqiq etmək;
3. Yazıçınının “Uzun günün gecəyə səyahəti” əsərinin məzmunu və personajlarını təhlil etmək;
4. Əsərədəki müsbət və mənfi surətlərin xarekterizəsi, oxşar və fərqli xüsusiyyətlərini araşdırmaq;
5. Əsərdə ailə tərbiyəsi, narkomaniya cəmiyyətin bəlasıdır kimi mövzulara nəzər salmaq;
6. Əsərin quruluşu, sujet və kompozisiyasının təhlilini aparmaq;

7. Əsərin ideyası, tərbiyə və əhəmiyyəti müəyyənləşdirmək;

8. Əsərdə ailə və məişət məsələlərinin cəmiyyətə təsirini aşkar etmək

Tədqiqatın metodları: Dissertasiya işində əsasən nəzəri, təsviri və müqayisə metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqat mənbələri: Dissertasiya işində əsasən Коренева М.М. "Творчество Юджина O'Нила и пути американской драмы", Eugene O'Neill, "Complete Plays 1932-1943. Long Day's Journey into Night", Berlin Normand "Eugene O'Neill", Clurman Harold. "Long Day's Journey into Night". O'Neill and His Plays: Four Decades of Criticism və Freud, Sigmund. "Introductory Lectures on Psychoanalysis" kitablarından istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatın elmi yeniliyi: Yucin O`Nilin Amerika ədəbiyyatındakı yeri və onun müəllifi olduğu "Uzun günün gecəyə səyahəti" əsərində avtobioqrafik elementlərinin sistemli şəkildə araşdırılması və öyrənilməsi tədqiqatın elmi yeniliyi hesab edilə bilər.

Tədqiqatın nəzəri əhəmiyyəti: Yucin O`Nilin "Uzun günün gecəyə səyahəti" əsərində avtobioqrafiq elementlərinin müəyyənləşdirilməsindən ibarətdir.

Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti: Tədqiqatın nəticələri vəsaitlərin hazırlanmasında zəngin və maraqlı material kimi istifadə oluna bilər. Tədqiqat işi, eyni zamanda, dünya ədəbiyyatı sahəsində aparılan gələcək araşdırmalara müəyyən fayda verə bilər.

İşin aprobasiyası:

İşin quruluşu: Dissertasiya girişdən, 2 fəsil, 7 yarımfəsil, nəticə və istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Tədqiqat işinin əvvəlində mündəricat verilib.

I FƏSİL. AMERİKA ƏDƏBİYYATINDA ROLU VƏ ONUN “UZUN GÜNÜN GECƏYƏ SƏYAHƏTİ” ƏSƏRİ

1.1. Yucin O`Nilin həyat, yaradıcılığı haqqında məlumat

1920-ci illər Amerika teatrı tarixində ən canlı və dinamik dövrlərdən biridir. 1910 və 1920-ci illərdə Amerikanın peşəkar teatr qruplarının əksəriyyəti əsasən Nyu Yorkda cəmləşmişdi. Yucin O`Nilin yaradıcılığı da iyirminci əsr Amerika teatrının inkişafında bir mərhələdir. Onun təsirinin izlərinə isə Amerika Birləşmiş Ştatlarının bütün məşhur dramaturqlarının əsərlərində rast gəlmək olar. Lakin bununla belə, qeyd etmək gərəkdir ki, onun yaradıcılığı 19-cu əsrin ikinci yarısının Avropa dramaturqları. A. Strindberq, H. İbsen, U.Yits, Q. Quptman və başqaları sayəsində yaranmış və inkişaf etmişdir.

1920-1930-cu illərdən Y.O'Nilin yaradıcılığı haqqında B.Klark, S.Vinter, R.D.Skinner və başqa tədqiqatçıların monoqrafiyalarında bəhs edilmişdir. Sonralar D. Aleksandr, T. Boqard, J. Qasner, B. Qelb, F. Karpenter, J. Raley, L. Şeffer, E. Enqelin dramaturqun yaradıcılığını ilk növbədə onun tərcümeyi-halı əsasında tədqiq etdilər.

O'Nilə həsr olunmuş monoqrafik əsərlərlə yanaşı, yazıçının yaradıcılığı ilə bağlı bəzi konkret məsələlərin öyrənilməsinə yönəlmiş əsərlər də mövcuddur. Xüsusilə, O'Nilin dramatik konfliktinin bədii sistemi və orijinallığı (X.Blum, V.Qeddes, JV Kraç, M. Vikender), yaradıcılıq metodunun xüsusiyyətləri, əsərlərin dili, səhnə dialoqları və s. təsvirlər (M. Mannheym, J. Çoti, E. Tornkvist, T. Tiyusanen), eləcə də ekspressionist üsullar (K. Bləksbörn, S. Vinter) araşdırılmışdır.

Yucin O’Nilin dram əsərlərinin əsl gücü onun poetik düşüncəsinin faciəvi rakursunda, eləcə də Amerika cəmiyyətinin ən faciəvi həyatını işıqlandırmasındadır. O Nilin dili və üslubu, həmçinin pyeslərinin kompozisiyası, konfliktləri, mövzuları və qəhrəmanları ətraflı öyrənilmişdir.

D.Qassner yazıçının güclü qəhrəmandan məhrum olan əksər əsərlərini “faciəvi əhval-ruhiyyədən yaranan” dramlar olaraq adlandırmağı təklif etmişdi.

L.Trillinq 1936-cı ildə çap etdirdiyi məqalədə Y. O’Nilin faciənin mahiyyətini ifadə etməklə zülmkarlığın problemini həll etdiyini söyləyirdi.

Yucin O`Nil yaradıcılığına qədim yunan dramaturqlarının təsiri olmuşdur. O özü bunu dəfələrlə qeyd etmişdir [15, p.113].

Yucin O`Nil 1888 - ci il 16 oktyabr tarixində Nyu York şəhərində bir otel otağında anadan olub. Onun valideynləri irlandiyalı mühacir aktyor Ceyms O'Nil və Meri Ellen Quinlan idi.

Yucin O`Nil təhsil həyatına Nyu Yorkda anası ilə birlikdə yaşayarkən başlayıb. Ancaq bu dövr onun üçün bir qədər çətin olmuşdu. Anası morfin aludəçisi olub və bu, oğlu üçün ciddi problemlər yaradıb. Dindar katolik ruhunda böyüyən balaca Yucin Allaha dua edərək anası üçün xilas yolu tapa biləcəyini düşünürdü. Dualarının boşa çıxdığını görüb əbədi olaraq kilsədən üz çevirmişdi. Bir sözlə, erkən yaşda qarşılaşdığı böyük problemlər onun psixikasına mənfi təsir göstərib.

1906-cı ildə Yucin O`Nil Prinston universitetinə daxil olmuşdur. Lakin o, burada cəmi bir il təhsil almışdı. Onu təhsildən ən çox tüfeyli həyat keçirmək və Nyu-York şəhərinin gecə həyatı maraqlandırırdı. Yucin 21 yaşında atasının istəyinə zidd olaraq evləndi. Toydan sonra isə o, qızıl axtaranlara qoşulub və onlarla birlikdə Hondurasa yollanmışdı. Bir il keçdikdən sonra yenidən Nyu-Yorka gəlmişdi.

O'Nil 2 oktyabr 1909-cu ildən 1912-ci ilə qədər Ketlin Jenkins ilə evli olmuşdu və bu müddət ərzində, dəqiq desək, 1910-cu ildə onların bir oğlu dünyaya gəlmişdi. Oğluna öz adını vermişdi. Ancaq uşaq sahibi olması da onu evə, ailəsinə bağlaya bilməmişdi. Avara bir insana çevrilən Yucin O`Nil altı ay İngiltərəyə və Argentinaya yollanaraq o şəhərlərdə yaşamışdır. Bu müddət ərzində onun əsas məşğuliyyəti günəmuzd işlər görmək və dilənçilik etmək idi. Birinci həyat yoldaşının boşanmasına da bütün bunlar səbəb olmuşdu. Çox güman ki, onun ilk

övladı, sonradan teatr tənqidçisi kimi tanınan Yucin belə ekstremal şəraitdə böyüdüyü üçün qırx yaşında intihar edib.

Bu ailə üçün intihar, müəyyən dərəcədə faciəvi bir ənənə idi. Çünki 1912-ci ildə yaşamaqdan yorulan ata Yucin də intihar etmək qərarına gəlmiş, ancaq uğursuz cəhddən sonra yaşamaq qərarına vermişdi. Atasının faciəli taleyi Nyu Londonda yerli qəzetin müxbiri vəzifəsində çalışan Yucin O`Nili sarsıtmışdı. O, avara həyatından əl çəkib və yazıçı olmaq qərarına gəlmişdi. Hətta, bu məqsədlə o, 1914-cü ildə Harvard universitetindəki Corc Beykerin dramaturgiya kursuna getməyə başlamışdı. Lakin bir ildən sonra o, dərslərə getməyi dayandırmışdı, kursu bitirməmişdi. 1910-cu illərdə o, bir çox radikallarla, o cümlədən Amerika Kommunist Partiyasının qurucularından biri Con Ridlə dostluq edir. Eyni dövrdə o, Ridin həyat yoldaşı ilə münasibət qurmuşdu [20, p.176].

1916-cı ilin ortalarında yazıçı O'Nilin ilk pyeslərindən bəzilərini oynayan "Əyalət şəhər aktyorları" ("The Provincetown Players") teatr truppası ilə əməkdaşlığa başladı. Elə həmin ildə onun ilk pyesi səhnəyə qoyulmuşdu.

1917-ci ildə O'Nil tanınmış yazıçı Aqnes Boulton ilə tanış oldu. Onlar 1918-ci ildə evləndilər. Evləndikdən sonra həyat yoldaşının valideynlərinin Nyu Cersidəki evinə köçdülər. Evli olduqları müddətdə onlar daha iki dəfə Konnektikut və Bermuda köçdülər. Onların iki övladı: oğlu Şeyn və qızı Una dünyaya gəlib.

Yucin O`Nil yaradıcılığının lap əvvəlindən ailə-məişət dramı ənənələrindən tamamilə imtina etmiş, çətin vəziyyətdə yaşayan insanları teatra gətirmək qərarını vermişdi. Bu mənada Avqust Strindberin əsərləri Yucin O`Nil üçün ilham mənbəyi və "müasir dramaturgiya dərsliyi" idi.

Yohan Avqust Strindberq müasir İsveç ədəbiyyatı və teatrının banisidir.

O'Nilin şəxsiyyətin mürəkkəb daxili konfliktlərini həll etmək cəhdində Strindberqin insanın "daxili həyatı" konsepsiyasına müraciət etməsi təbiidir. O`Nilin ifrat subyektivliyi ilə ekspressionizm metodundan istifadə etməsi həm də onun Qərbdə ənənəvi olaraq psixoloji naturalizmin banisi və ekspressionizmin sələfi sayılan A.Strindberqin yaradıcılığına olan həvəsinin nəticəsidir. O'Nilin

şəxsiyyətin psixologiyası ilə bağlı mövqeyi şəxsiyyəti formalaşdıran sosial, əxlaqi, fizioloji və psixoloji amillər arasındakı uyğunsuzluğun fərqində olması ilə müəyyən edilmişdir. Strindberqin ardınca dramaturq öz əsərində şəxsiyyətin ziddiyyətli "daxili həyatını" əks etdirməyə, fərd faciəsinin səbəblərini onun psixikasının dərinliklərində axtarmaq lazım olduğunu sübut etməyə çalışırdı. Eyni zamanda, Strindberq və O "Nilin subyektivizmi təkcə təcrid olunmuş şəxsiyyətin tədqiqi ilə məhdudlaşmırdı. Əsərlərində "ruhun faciəsi"ni canlandıran dramaturqlar həm də şəxsiyyətlərarası münasibətlərin rolunu, mürəkkəbliyi nəzərə alırdılar.

1920-ci ildə yazıçının Brodveydə oynanılan "Üfüqün arxasında" ("Behind the horizon") pyesi Amerika teatrında yeni istedadın yaranmasına işarə idi. Bu pyesə görə Yucin O`Nil növbəti il Pulitser mükafatına layiq görülmüşdü. Daha sonra yazıçının 1922 – ci ildə "Anna Kristi" ("Anna Christie") 1928- ci ildə "Qəribə interlyudiya" ("Strange interlude") və 1941-ci ildə ən məşhur əsəri olan "Uzun günün gecəyə səyahəti" də ("Long day's journey into night") eyni mükafata layiq görülüb və o, dörd dəfə Pulitser mükafatı alıb [7, p.28].

Beləliklə, 1920-1943-cü illər arasında Yucin O`Nil iyirmidən artıq pyes qələmə almışdı. Onları ədəbi istiqamətlərinə əsasən ekspressionist, realist, romantik, janrlarına görə faciə və komediya kimi səciyyələndirmək olar.

1920-ci illərin sonlarında o, qaldırdığı problemlərlə cəmiyyəti silkələməyi bacaran ən məşhur Amerika dramaturqu idi. Heç kəsi biganə qoymayan Yucin O'Nilin əsərləri, şübhəsiz ki, süjet seçimi və insan taleyinin faciəli anları ilə bağlı olub.

Amma dramaturqun ədəbi uğurları ilə müqayisədə onun şəxsi həyatını uğurlu adlandırmaq olmaz. Yucin O`Nil 1920-1923-cü illərdə atasını, anasını və əziz qardaşı Ceymsi itirmişdi. Qızı Una 18 yaşı tamam olanda atasının bütün etirazlarına rəğmən, 54 yaşında olan məşhur ingilis aktyoru, rejissoru və prodüseri Çarli Çaplinlə ailə həyatı qurmuşdu. Buna görə Yucin qızı Unadan imtina etmişdi və onu bir daha görməmişdi.

Yucin O'Nil oğulları ilə də uzaq münasibətdə idi. Böyük oğlu alkoqolizmdən əziyyət çəkdi və 1950-ci ildə 40 yaşında intihar etdi. Kiçik oğlu Şeyn O'Nil heroin aludəçisi oldu və yeni həyat yoldaşı ilə Bermuda, Spitheddəki ailə evinə köçdü. O, əşyalarını satmaqla dolanırdı. Bir neçə il sonra intihar etməzdən əvvəl (pəncərədən atılaraq) atası tərəfindən rədd edilmişdi.

Yucin O'Nil 1928-ci ildə ikinci həyat yoldaşından boşandı. 1929-cu ildə üçüncü dəfə aktrisa Karlot Monterey ilə evləndi və onunla birlikdə Fransanın mərkəzinə köçdü. 1930-cu illərin əvvəllərində onlar Amerikaya qayıdıb Corciya ştatında, 1937-ci ildə isə Kaliforniyada məskunlaşdılar və 1944-cü ilə qədər orada yaşadılar. Onların Kaliforniyadakı evi bu gün Yucin O'Nilin xatirə muzeyidir. Monterey ilə olan üçüncü evliliyi də o qədər uğurlu alınmadı və onlar bir neçə dəfə münasibətə son qoydular, lakin heç vaxt boşanmadılar. Nəticədə bütün bu ailə dramları onun həyatını acınacaqlı etdi.

1936-cı ildə Yucin O`Nil "faciə janrını yenidən şərh edən pyeslərinin dərinliyinə, həqiqiliyi əks etdirdiyinə və təsirinə görə" Nobel mükafatına layiq görülən ilk amerikalı dramaturq oldu. Xəstəliyi səbəbindən Stokholma gedə bilməmişdi, ancaq İsveç Akademiyasına Nobel mühazirəsinin mətnini göndərmişdi. Müəllif səmimi təşəkkürünü bildirərək yazırdı: "Bu mükafat yalnız mənə deyil, Amerikada olan həmkarlarımın hamısına təqdim olunub. Düşünürəm ki, bu Nobel mükafatı Amerika teatrının yetkinliyinin tanınmasının rəmzidir" [17, p.65].

Yucin O`Nil Nobel mükafatını alanda Amerika və Avropa tamaşaçılarına "Buz gətirən gələcək" ("The future that brings ice"), "Uzun günün gücəyə səyahəti" ("Long Day's Journey into Night") və "Taleyin ögey övladları üçün Ay" ("A Moon for the Misbegotten") kimi diqqətəlayiq əsərlərini təqdim etməmişdi. Bu əsərlər amerikalı dramaturqun yaradıcılığının artan inkişafının göstəriciləri idi.

1943-cü ildə sinir sistemi zədələndiyi üçün Yucin O`Nil əmək qabiliyyətini tamamilə itirdi. Ömrünün son 10 ilində O'Nil heç nə yazmayıb. Əvvəllər onun səhhətində problemlər, o cümlədən depressiya, alkoqolizm və vərəm xəstəlikləri

var idi, lakin sonda əlləri Parkinson xəstəliyində olduğu kimi şiddətlə titrəməyə başladı və bu, onun əsərlərini yazmasını qeyri-mümkün etdi. Fikirlərini ona diktə etmək üçün bir stenoqraf tutmağa çalışdı, lakin sonra anladı ki, bu şəkildə bəstələyə bilməz.

Yucin O'Nil 27 noyabr 1953-cü ildə 65 yaşında Boston otelində 401 nömrəli otaqda vəfat etdi. Xəstəliyinin son illərində O'Nili müalicə edən həkim Harri Kozol onun ölümünü ictimaiyyətə açıqladı [17, p.74].

Yucin O'Nil Bostonun Yamayka düzənliyi məhəlləsindəki "Forest Hills" qəbiristanlığında dəfn olunub.

1956-cı ildə Karlotta "Uzun Günün Gecəyə Səyahəti" ("Long Day's Journey into Night") avtobioqrafik pyesinin nəşrini təşkil etdi, baxmayaraq ki, onun yazılı göstərişləri ölümündən 25 il sonra ictimaiyyətə açıqlanmamasını şərtləndirmişdi. Həmin əsər böyük tənqidi bəyənmə ilə səhnələşdirildi və 1957-ci ildə "Pulitzer" Mükafatını qazandı [22, p.87] .

Ölümündən sonra nəşr olunan digər əsərlərə "Şairin toxunuşu" ("A Touch of the Poet,") (1958) və "Daha möhtəşəm malikanələr" ("More Stately Mansions") (1967) daxildir.

1967-ci ildə Birləşmiş Ştatların Poçt Xidməti O'Nili görkəmli amerikalılar seriyası (1965-1978) ilə 1 dollarlıq poçt markası ilə təltif etdi.

Yalnız 2000-ci ildə məlum oldu ki, o, spirt istifadəsi və ya Parkinson xəstəliyi ilə əlaqəli olmayan nadir bir beyin pisləşməsi formasından ölüb.

Dramaturq Yucin O'Nil yaradıcılığı bir neçə dövrə bölünür.

Yaradıcılığının birinci dövründə: 1913-cü ildən 1919-cu ilə qədər Yucin O'Nil dramaturgiya sahəsində öz yolunu tapmağa çalışır. Bu zaman o, qeyri-adi istedadına və yaradıcılığının parlaq realist istiqamətinə dəlalət edən bir sıra birpərdəli pyeslər yaradır. Həmin pyeslər: 1914 – ci ildə qələmə aldığı "Susuzluq" ("Thirst") və digər birpərdəli pyeslər, 1918- ci ildə isə qələmə aldığı "Karib dənizi üzərində ay" ("Moon over the Caribbean") və dəniz haqqında başqa altı pyesdir.

İkinci dövrdə: (1920-1933) Yucin O'Nil sosial-psixoloji realistik dram ənənələrini yazdı. Belə ki, o, 1920 - ci ildə: “Qızıl” (“Gold”), 1924- cü ildə: “Qarağaclar altında arzu” (“Desire under the elms”) əsərlərini qələmə almışdır. Yazıçı reallığın sıx çərçivəsindən çıxmağa çalışan insanların faciəsini göstərirdi. Eyni zamanda, Yucin O'Nil bir sıra pyeslər yaradır ki, burada səhnə ifadəsinin yeni formalarını axtarır. Onun pyeslərində həyat həqiqətini əks etdirən dərin problemlər kəskin, qəribə formalarda təcəssüm etdirilir.

O'Nil “Qarağaclar altında arzu” (“Desire under the elms”) pyesində daxili münaqişələrdən daha çox xarici süjet qurmaq bacarığını nümayiş etdirdi. Bu əsərində o, heyrətamiz psixoloji orijinallıqla əsl insan hisslərinin dünya haqqında təhrif olunmuş ideya ilə, ənənəvi dəyərlər sistemi ilə necə mübarizə apardığını göstərir.

Dramaturq öz əsərlərində qədim faciə ənənələrinə əsaslanır. Bu əsərlər modernizm və freydizmin təsirinin izini daşıyır, lakin ümumilikdə realist sənətin görkəmli əsərləridir [2, p.118].

O'Nillin 1920-ci illərin birinci yarısında yazdığı dramatik əsərlərinin təhlili onu deməyə əsas verir ki, yazıçının yaradıcılığında dramatik qəhrəmanın şəxsiyyəti konsepsiyası Nitsşenin fövqəlmen nəzəriyyəsinin, Strindberqin psixoanalitik şərhlərinin təsiri ilə formalaşmışdır. O'Nilin "xəyalpərəst" qəhrəmanı, emosional təcrübələrin ikililiyinə və düşünməyə meylli olmasına baxmayaraq, mürəkkəb daxili və şəxsiyyətlərarası münaqişələri dəf etməyə qadir olan güclü şəxsiyyət xüsusiyyətlərini daşıyır. Müasir dünyada insanın faciəli taleyinin mahiyyəti üzərində düşünən dramaturq orijinal bədii formada öz müqəddəratını təyin etməyə çalışan, taleyə qalib gəlməyə ümid edən insanın mənəvi dünyasının “özgəliyini” və azadlığını göstərməyə çalışmışdır. O'Nilin şəxsiyyət konsepsiyası insanın unikallığı və suverenliyi ideyasını təsdiqləyən humanist prinsipə əsaslanır.

Son dövrdə yazıçı (1945-1951 “Buz adam gəlir” (“The Iceman Cometh”), “Şairin bir toxunuşu” (“A touch of the poet”), “Uzun günün gecəyə səyahəti” (“Long Day's Journey into Night”) və s. əsərlərini yazır.

XX əsrin birinci yarısı ədəbiyyatında şəxsiyyət problemi insanın varlığının mahiyyətinin fəlsəfi dərk edilməsi və şəxsiyyətin psixikasının dərinliklərinə nüfuz etməsi prosesinin mühüm hissəsinə çevrilir.

Dramaturq müasir və klassik fəlsəfi nəzəriyyələrlə dərindən maraqlanır, həyatın metafizik problemləri və insanın mənəvi axtarışı sualları üzərində düşünürdü.

1920-1925-ci illərdə Y. O'Nilin dramında insan problemlərinin nümayişi prinsiplərindən istifadədə aydın şəkildə yaranan meyllər. yazıçının təkcə insan varlığının mahiyyətini fəlsəfi dərk etmək istəyi ilə deyil, həm də şəxsiyyət psixologiyası problemlərinə dərin maraqla müəyyən edilir. Əgər dramaturq tərəfindən faciəli qəhrəmanın mahiyyətinin fəlsəfi dərk edilməsi daha çox F.Nitşe ideyalarının təsiri ilə bağlıdırsa, yazıçının əsərlərində şəxsiyyətin psixoloji konsepsiyası A.Strindberq yaradıcılığının müəyyən təsiri altında formalaşmışdır. Nitsşe fərdiyyətçiliyi ilə Strindberq subyektivizmi üzvi şəkildə "birləşdi" və eyni zamanda Y. O'Nilin yaradıcılıq şüurunda bir növ bədii şərhə məruz qaldı.

Nitsşe ideyalarının təsiri yazıçının təkcə şəxsiyyət problemini şərh etməsində deyil, həm də özünəməxsus dramaturgiya konsepsiyasının formalaşmasında və faciənin mahiyyətinin şərhində hiss olunur.

Qeyd edək ki, Fridrix Vilhelm Nitsşe məşhur alman filosofu və klassik filoloq olmuşdur O, tarixdə yüzdən artıq tədqiq edilmiş şəxsiyyətlər siyahısına daxil edilib. Nitsşe özündən sonrakı filosoflara, yazıçılara, siyasətçilərə, musiqiçilərə və başqa peşələrin sahiblərində böyük təsir göstərmişdir. Həmçinin Nitsşenin psixoanaliz haqqında fikirləri Alfred Adler, Karl Qustav Yunq və Ziqmund Freyd kimi alimləri təsirləndirmişdir.

Nitsşe öz davamçılarına, filosoflarına, yazıçılarına, siyasətçilərinə, musiqiçilərinə və başqalarına böyük təsir göstərmişdir. Nitsşe Karl Qustav Yunq, Alfred Adler və Ziqmund Freyd kimi alimləri psixoanalizdə təsirləndirmişdir.

O'Nilin insan psixologiyasının problemlərinə maraq göstərməsi onu şəxsiyyətin daxili konfliktini çatdırmaq üçün yeni dramatik formalar yaratmaq və istifadə etmək zərurətinə gətirib çıxarmışdır.

Y. O'Nil müasir dünyada insanın faciəvi vəziyyətinin və özünüdərkinin səbəblərini araşdıraraq şəxsiyyət psixologiyası məsələlərinin öyrənilməsinə böyük diqqət yetirmişdir.

Dramaturqun yaradıcılığında şüuraltı problemlərinə, xüsusən də K.Q.Yunqun kollektiv şüursuzluğu nəzəriyyəsinə maraq müəyyən mənada onun F.Nitşe fəlsəfəsinə və əsərinə olan həvəsi ilə bağlıdır.

O'Nilin pyeslərinin xarakterik xüsusiyyəti xəyal ilə reallıq arasındakı faciəvi nifaq hesab olunur. Adətən bu vəziyyət illüziyaların itməsinə, müəyyən ideala inanan insanın ətrafdakı reallıqda öz yerini tapmasının qeyri-mümkün olmasına gətirib çıxarır. O'Nil üçün cəmiyyətin anlıq görüntüsü müxtəlif münaqişələrin tüğyan etdiyi sıxılmış məkan: atalar və uşaqlar, ər və arvaddan ibarət olan ailədir [25].

Çox vaxt O'Nilin pyeslərindəki surətlər etmədikləri günahın məsuliyyətini öz üzərlərinə götürməyə məcbur olurlar. Beləliklə, qəhrəman özü və Tanrısı ilə mübarizə aparır.

Yucin O’Nilin qənaətinə görə insanlar içkinin, pulun üstünlük təşkil etdiyi müasir həyatı bir ehtiras halına gətirdikləri anda bu ehtiras onları boğur və mübarizə qabiliyyətlərini itirirlər. Sonra onlar xəyallarda təsəlli tapırlar. Yazıçı əsərlərində xəyal motivini önə çəkirdi.

Ümumiyyətlə, Amerika ədəbiyyatında xəyal motivi aparıcı motivlərdən biri olmuşdur. Məsələn, Edvard Albi “Virciniya Vulfdan kim qorxur?” (“Who is afraid of Virginia Woolf ?”) əsərində sığındığı xəyalpərəst atmosferdən qaça bilməyən bir ailəni təsvir etmiş və Amerika ailəsinin xoşbəxtliyinin yalnız xəyallarda olduğunu göstərmişdir.

Xəyalları reallaşmayan insanlar depressiyaya düşür və inamlarını itirirlər. İnanclarla yanaşı, sosial dəyərlər də pozulur. Ailələrdə baş verən bu kimi halların

əsas səbəbi mənəvi dəyərlərin itirilməsidir. Mənəvi dəyərlərdən məhrum olan ailə də uçuruma yuvarlanır, ailə asayişi pozulur.

Qadınların pula, şöhrətə hərisliyi qadının özünü də, ailəsini də məhv edir. O’Nilin qəhrəmanları da adətən qadınlardır. Qadınlar bəxtləri ilə mübarizə aparır, yaxud da boyun əyirlər. Mübarizə aparmaq yolunu seçən qadınlar da xoşbəxt deyillər. Müəllifin fikrincə, analıq hissi qadını ehtiraslı, mübariz və həmçinin, insafsız edir.

Görkəmli Amerika dramaturqu Yucin O'Nill tərəfindən yazılmış birpərdəli pyeslər arasında "dəniz" adlanan pyeslər silsiləsi seçilir. Onlar dramaturqun Britaniya və Amerika gəmilərində sadə bir dənizçi kimi gəzişməsi illərində aldığı təəssüratlara əsaslanırdı. Xarici tədqiqatçılar “dəniz” pyeslərinin silsiləsini yüksək qiymətləndirərək gənc dramaturqun bədii məharətinin qeyri-adi sürətlə yüksəldiyini qeyd etmişlər. Müəyyən dərəcədə bu keyfiyyətlərə malik olan yeganə müasir Amerika pyesləri Yucin O'Nilin erkən pyesləridir.

“Dəniz” pyesləri silsiləsindəki obrazların demək olar ki, hamısını müəllifə uzun aylar ərzində çətin dəniz səyahətləri zamanı rastlaşdığı real insanlar idi. Dramaturq dəniz haqqında qürurla deyirdi: “- Mən orada yaşamışam və bunun nə olduğunu bilirəm. Mən orada idim və bunun necə olduğunu tək mən göstərə bilərəm” [23, p.34].

Dramaturq öz pyeslərini fəal şəkildə rejissorlara və aktyorlara təklif edir, tamaşaları öz üzərinə götürən rejissorlara həvəslə kömək edir, onların ssenarilərində düzəlişlər edir, hətta dramını səhnələşdirmək üçün yaradılan teatrın yaradıcılarından biri olurdu.

O'Nilin fəaliyyəti təkcə Amerika dramaturgiyasının inkişafına deyil, həm də milli dramaturgiyanın möhkəm zəminə söykənən gənc Amerika rejissorluğu sənətinin formalaşmasına da böyük təsir göstərmişdir. Məhz O'Nilin pyeslərinin səhnələşdirilməsi bir sıra amerikalı rejissorların və quruluşçu rəssamların istedadını üzə çıxardı [5, p.16].

O'Nilin yaradıcılığı bir çox alimlərin diqqətini cəlb etmiş, onun fəaliyyəti ilə bağlı müxtəlif araşdırmalar aparılmışdır. Tədqiqatçılar, əsasən, onun pyeslərin forma yox, məna baxımından psixoloji və fəlsəfi təsirləri ilə bağlı məsələlərə diqqət yetirmişlər. O'Nili insan və onunla dünya arasındakı əlaqəni anlamağa çalışan bir filosof kimi göstərmək cəhdləri edilmişdir. Onun əsərləri mövzuya, fəlsəfəyə, xarakterə və ümumi inkişafa görə təhlil edilmişdir. O'Nili qədim və müasir yazıçılarla müqayisə ediblər. Yeri gəldikcə onu tərifləyib, bəzən isə qınayıblar. Onu faciə deyil, melodram yazıçısı adlandırıblar. Tədqiqatlar onun faciəsinin insanın özünə, irsiyyətinə və ətrafına münasibətdə psixoloji təhlilindən bəhs etdiyini vurğulamışdır.

O'Nilin ilk pyesləri, personajların adətən özləri və keçmişləri haqqında danışdıqları və gizli istəklərini getdikcə daha çox üzə çıxardıqları, bəzi ironiyaları ortaya qoyduğu bir pərdəli dramlar idi. Konfliktdən daha çox ironiya mərkəzi amil idi və süjet çox az idi. O'Nilin marağı fərdi ruhlardakı mübarizələrdə cəmləşməmişdi. Bu pyeslərin ən güclü tərəfi onların ab-havası və ironiyasıdır. Hətta O'Nilin ilk üç pərdəli pyesi olan “Servitut” (“Servitude”), özünü ifşa və ironiyadan ibarət idi. Bu tamaşada qadın və kişi bir-biriləri ilə müzakirə edərək sevginin nə olduğunu və nə dərəcədə sevildiklərini öyrənirlər. Yazıçı etiraf etməyə məcbur olur ki, iddiasız arvad sevgi və fədakarlıq haqqında ondan daha çox bilir. Qadın yalançı bələdçinin ilhamı ilə ərini tərk etdiyini başa düşür. Tamaşa struktur olaraq birpərdəli tamaşanın davamıdır.

O'Nilin yaradıcılığının ilkin dövrü ilə son dövrü arasındakı fərqləri araşdırsaq, onun pyeslərinə münasibətinin dəyişdiyini görürük. Əsərlərin sujetinə və nəşr tarixlərinin siyahısına nəzər saldıqda görünür ki, o, əvvəlki kimi pyeslərini öz oxucuları və tamaşaçıları qarşısında sınamağa həvəsli deyildi. Bu yeni münasibətin əsas səbəbi sağlamlığın zəifləməsi və şübhəsiz ki, gücün azalması deyil, əksinə onun yaradıcılıq fəaliyyətində yeni keyfiyyət və istiqamət idi. O'Nil, hər biri özlüyündə tamamlanmış, lakin ümumi əhval-ruhiyyə və fəlsəfə

baxımından digərləri ilə əlaqəli olan bir-birinə bağlı dramlar silsiləsi planlaşdırırdı. Bu fikir onun ən mühüm planını tamamladığını hiss etməsinə mane olurdu.

Sonrakı illər O'Nildə avtobioqrafik materiala yeni maraq doğurdu. Pyeslərinin fəlsəfəsi O'Nilin şəxsi həyatının vəziyyətini nəzərdə tuturdu.

Yucin O'Nil əksər pyeslərində on səkkizinci və on doqquzuncu əsr Amerika dramaturqlarının ailəyönümlü ənənəsini davam etdirir. Onların əsərləri kimi, onun əsərləri də məişət mühitində qurban və məhv olma mövzularına toxunurdu. Bu mövzulara toxunan pyeslərində personajlar ailəyə qarşı dörd mövqedən birini qəbul edirlər. Yəni ya özlərini ailələri üçün qurban verirlər, ya xəyallarını qorumaq üçün qohumlarını qurban verirlər, ya nifrət etdikləri qohumlarını öldürürlər, ya da onları evlilikdə bağlayan sevgini məhv etməyə çalışırlar.

Ailə insanın həyatında mühüm rol oynayır. Ailə təcrübəsi hər şeydən əvvəldir. İnsan ailədə: sevgi, nifrət, eqoizm, ümid və ümidsizlik, kədər, sevinc və sairə kimi duyğuları öyrənir. Ailədaxili münasibətlər insanların gələcək həyatlarına təsir göstərir. Yucin O Nilin də ailəsindəki münasibətlər, şəxsi həyatında yaşadıqları onun fəaliyyətinə təsirsiz ötüşməmişdi. Onun son pyeslərindəki hadisələrin sujeti onun həyatından, yaşadıqları hadisələrdən qaynaqlanırdı.

“Ailə bizim psixi enerjimizə hakimdir. Məişət təcrübəsi universal olduğundan, ailə əlaqəsi bədii ədəbiyyat üçün xüsusilə münbit sahədir. Ədəbiyyatda əsrlər boyu yayılan məişət mövzuları və obrazlar insana emosional hislər yaradır” [14, p.100].

Yucin O'Nil realist və başqa pyeslərinin əksəriyyətində amerikalı sələflərinin ailə mövzusu ilə bağlı ənənəsini davam etdirir. Lakin onlardan fərqli olaraq, onun pyesləri məişət və sosial sferaları aşmağa çalışır.

Yucin O'Nilin pyesləri realist və modernist üslubdadır, Maksim Qorki və Anton Çexov kimi digər xarakterik müəlliflərə bənzəyir və tematik cəhətlərinə görə o, daim şəxsi faciələrdən və pessimist mühitdən bəhs edir. Ümumilikdə onun yaradıcılığı 30-dan çox pyesdən və 10-a yaxın birpərdəli pyesdən ibarətdir. Onun bütün geniş əsərlərindən yalnız biri: “Ah, Çöl” (“Ah, Wilderness”) (1933),

komediyadır, qalanları hamısı dramlardır. O'Nilin çox nadir komediyalarından yalnız biri məlumdur. Demək olar ki, onun bütün digər pyeslərində şəxsi faciə və müəyyən dərəcədə bədbinlik var [53, c.69].

Faciə onun üçün bədii və fəlsəfi fikirlərin ən adekvat təcəssümü formasına çevrilmişdi. Eyni zamanda, onun səhnə dili son dərəcə zəngindir.

Bununla belə, Qərb tədqiqatçılarının əsərlərində O`Nil dünyagörüşünün ən mühüm komponenti kimi faciənin ziddiyyətli mahiyyətinin həqiqi dərkinə rast gəlmirik. Çox vaxt onlar O'Nil dramlarının faciəsinin onun daxili dünyasının faciəsinin və nizamsızlığının ifadəsi, ətrafdakı reallıqdan başqa bir şey olmadığına inanaraq ifrata varırlar.

Karyerasının əvvəlində O'Nil Yunan mifologiyasından və Yəhudi-Xristian ənənəvi elementlərindən güclü şəkildə təsirlənən eksperimental teatra diqqət yetirirdi.

Bildiyimiz kimi, dram nəzəriyyəsinin öyrənilməsinin tarixi qədim yunanlara gedib çıxır. Bu kiçik xalqın xidmətləri bəşər tarixində misilsizdir.

Yunanlar Homer, Sofokl, Esxil, Evripid və Aristofan, kimi onlarla mədəniyyət, elm və incəsənət xadimləri yetişdirmişlər.

İlk dram əsərləri təxminən 18-14-cü əsrlərdə yazılmışdır. Yunan elminin və fəlsəfəsinin ən böyük dahilərindən biri də Aristoteldir. O, dünya mədəniyyəti xəzinəsinə, bu gün də aktuallığını qoruyan və tədqiqatçıların marağına səbəb olan “Etika”, “Siyasət”, “Ritorika” və “Poetika” kimi elmi əsərləri təqdim edib. Mənbələrə görə, Aristotelin yazdığı 400 kitab eramızdan iki əsr əvvələdək İskəndəriyyə kitabxanasında saxlanılıb.

Aristotel həm də dram nəzəriyyəsinin atası hesab olunur. Onun “Poetika” əsəri bizə qədim Yunanıstanın dramatik sənətinin nəzəriyyəsini özündə cəmləşdirən ilk elmi əsər kimi gəlib çatmışdır.

Uilyam Şekspir dünyanın ən məşhur dramaturqu kimi tanınır. Yucin O'Nilin “Uzun günün gecəyə səyahəti” əsərində də Uilyam Şekspirdən bəhs edilir.

Dramatik növün komediya, faciə, dram kimi üç əsas janrı vardır. Bu janrlardan biri olan komediya yunan sözüdür, “şən yığıncaq” və “şən tamaşa” mənasını verir. Şərqdə komediya janrına “məzhəkə” də deyilir. Ərəb dilindən tərcümədə “məzhəkə” “gülməli soz”, yaxud da “gülməli hərəkət” deməkdir. Həyat hadisələrini gülməli şəkildə təsvir edən tamaşaya “komediya” və ya “məzhəkə” deyilir. Komediyada gülüş yalnız əyləncə kimi qəbul edilməməlidir. Komediyada gülüş sosial-mənəvi məzmun kəsb edir, müəllif bədii gülüşdən cəmiyyətdə müşahidə olunan nöqsanları tənqid və aradan qaldırmaq üçün istifadə edir. Komediyaları güldürməyin müxtəlif yolları var.

Dramatik növün digər bir janrı olan faciə ərəb sözüdür, “kədərli, dəhşətli hadisə” deməkdir. Janrın adı kimi “tragediya” terminindən də istifadə edilir. Söz ilkin mənasından (tragediya keçilər barəsində nəğmə demək idi) ayrılaraq, dramatik növün bir janrını ifadə etmişdir. Komediyada gülməli hadisələr üzərində qurulduğu halda, faciədə kədərli, qorxulu və bədbin hadisələr ön plana çıxır. Nəticədə böyük ümidlərin, xoş arzuların məhv olduğu tamaşalara faciə deyilir.

Faciənin baş qəhrəmanı yeni ideya, yeni həyat naminə mübarizə aparır. Bu mübarizədə baş qəhrəman şiddətli müqavimətlə qarşılaşır. Qəhrəmanın arzusu ilə həmin arzunu reallaşdırmaq arasında böyük ziddiyyət var. Qarşılaşdığı çətinliklərə baxmayaraq, faciənin qəhrəmanı əqidəsindən dönmür və çox zaman bu yolda ölür. Faciədə qəhrəmanın fiziki ölümü onun mənəvi qələbəsi kimi yozulur.

Dramatik növün üçüncü janrı olan dram janrında həm komediyaya, həm də faciəyə mənsub əlamətlər vardır. Bununla belə, dramatik janr dramatik janrın digər iki janrından özünəməxsus xüsusiyyətlərinə görə fərqlənir. Dram əsəri dedikdə çox zaman dramatik növdə yazılmış bütün əsərlər nəzərdə tutulduğu halda, ayrıca işlənən dram termini dramatik növün təkcə bir janrının adına aiddir.

Faciədə olduğu kimi dramda da baş qəhrəmanla mühit arasında ciddi konflikt, kəskin toqquşma var. Lakin dramın baş qəhrəmanı, bir qayda olaraq, bu münaqişə və toqquşma zamanı ölmür, həm fiziki cəhətdən sağ qalır, həm də şər

qüvvələrə qalib gəlir. Dramada komediya səhnələrindən də istifadə etmək olar. Ancaq dramı bütünlüklə əyləncəli hadisələr üzərində qurmaq mümkün deyil.

"Uzun günün gecəyə səyahəti" əsəri şübhəsiz ki, faciədir o, tamaşaçıları güclü hadisələrə baxaraq emosional dirçəliş hissi ilə tərk edir və bir zamanlar böyük olan bir şeyin yıxılmasını təsvir edir.

Yucin O'Nil bir sənətkar kimi öz borcunu qədim faciə ruhunu müasir həyatda bərpa etməkdə, yaradıcılığında təcəssüm etdirməkdə görürdü. Yazıçı hesab edirdi ki, Amerika "gündəlik varlığın xırda hərisliyi"nə qərq olmuş öz ruhunu itirmişdir.

Yucin O'Nilin dramlarındakı faciəvi toqquşma insanın təbii həyat təzahürlərinə mane olan şeylərlə toqquşması ilə bağlıdır.

O'Nilin faciə ruhunu canlandırmaq istəyi onun reallığa xüsusi zamansız perspektiv kimi mifə marağı ilə əlaqəli idi.

O'Neill-in ilk əsərlərində qəhrəmanları təqib edən şər, bir qayda olaraq, hələ də sosial konkretlikdən məhrumdur. Onların qəhrəmanları, qədim yunanlar kimi, amansız taleyin əlində oyuncaq kimi hiss edirlər.

1920-ci illərin Amerika ədəbiyyatı və incəsənətinin sevimli mövzusu cəmiyyətdəki mülkiyyət münasibətləri və cəmiyyətin "mexanikləşməsi" nəticəsində insanın ruhunu itirməsi, özündən imtina etməsidir.

O 'Nilin təsvir etdiyi ailələrin əksəriyyəti qapalıdır. Onlar öz sıralarına az sayda kənar adama icazə verirlər və nadir hallarda daha böyük cəmiyyətin fəal iştirakçıları olurlar. Bu ailələrin daxilindəki münasibətlər ümumiyyətlə gərgin və ziddiyyətlidir.

Yucin O'Nilin pyesləri boyunca personajlar digər ailə üzvlərinin rifahını təmin etmək, vicdanlarından və ailələrinin qınaqlarından qaçmaq üçün gəncliklərini, həyatlarını, sevgilərini, mənliklərini və əxlaq kodeksini qurban verirlər. Bəzi ailələr şüurlu şəkildə bu cür hərəkətləri təşviq edir və sonradan qurban verən personajları tərk edir. Digər hallarda, ailə üzvləri əvvəlcə və ya daimi olaraq qəhrəmanın fədakarlığından xəbərsiz olurlar.

1.2. Yazıçının “Uzun günün gecəyə səyahəti” əsərinin məzmunu və personajları

“Uzun günün gecəyə səyahəti” (“Long day's journey into night”) amerikalı dramaturq Yucin O'Nil tərəfindən 1941-42-ci illərdə yazılmış, ilk dəfə 1956-cı ildə nəşr edilmiş, dörd pərdədən ibarət bir pyesdir. Pyes XX əsrin ən yaxşı Amerika pyeslərindən biri hesab olunur. O'Nil ölümündən sonra 1957-ci ildə "Uzun günün gecəyə səyahəti" üçün dram üzrə Pulitzer mükafatına layiq görülmüşdü.

Tamaşa 1912-ci ilin avqustunda bir gündə, səhər saat 8:30-dan gecə yarısına qədər baş verir. Pyesdə dörd əsas personaj O'Nilin özü, böyük qardaşı və valideynlərinin avtobioqrafik təsvirləri yer alıb.

Tamaşada ailə üzvlərinin özlərinə münasibətdə uğursuzluqlarının reallıqları və nəticələri ilə mübarizə aparmaları təsvir edilir. Ailənin davamlı emosional və psixi gərginliyi, onların səmimi dürüstlük və cəsarətlə fikirlərini ifadə etmək bacarığı ilə gücləndirilir. Əsərdə morfinə aludəçilikdən qaynaqlanan ananın psixoloji vəziyyətindən, atanın xəsisliyindən və dərin peşmançılıq hissindən, böyük qardaşın mənfi davranışlarından, kiçik qardaşın isə xəstəliklə bağlı qaranlıq nikbinliyindən bəhs edilir.

Əsərin məzmunu ilə tanış olaq:

I səhnə.

Tayronların yay evinin qonaq otağı, 1912-ci ilin avqustunda səhər saat 8:30

Ceyms və Meri Tayronun yay evində avqust səhəridir. Ceyms (həmçinin Tayron adlanır) qocalmış aktyordur. O, maliyyə cəhətdən yaxşı iş görsə də, xəsisdir.

Ceyms Tayron “Avtomobil” (“Vehicle”) tamaşasını almış və uzun illər qastrollarda olduğu bu rolla ad-san qazanmış 65 yaşlı aktyordur. Həmin tamaşa ona maddi baxımdan yaxşı gəlir gətirsə də, indi o, bu xarakterlə eyniləşməsinin onun klassik aktyor kimi əhatə dairəsini və imkanlarını məhdudlaşdırmasından narazıdır. O, varlı, lakin bir qədər xəsis adamdır. Onun pullarının hamısı

yaxınlaşan maliyyə çətinliyinə baxmayaraq sahib olduğu əmlaka bağlıdır. Onun geyimi və görünüşü onun maliyyə vəziyyətinin gərgin olduğunu göstərir, lakin o, köhnəlmiş geyiminə baxmayaraq, klassik aktyorun bir çox qarışıq təsirlərini özündə saxlayır.

Onun həyat yoldaşı Meri bu yaxınlarda morfin asılılığından müalicədən qayıtmışdır. O, ailəsinin adət etdiyindən daha sağlam görünür və onlar onun yaxşılaşmış görünüşünü tez-tez qeyd edirlər. Bununla belə, o, hələ də uzun müddət narkotik aludəçisi olan zəhlətökən xüsusiyyətlərini qoruyub saxlayır. Sağalmış bir narkoman kimi o, gərgin və narahatdır. O, həmçinin yuxusuzluqdan da əziyyət çəkir. Kiçik oğlu Edmund onun gecə hərəkət etdiyini və ehtiyat yataq otağına girdiyini eşidəndə təşvişə düşür, çünki bu, keçmişdə onun asılılığını təmin edəcəyi otaq idi. O, bu barədə dolayı yolla ondan soruşur. Lakin ana oğlunu əmin edir ki, o, sırf ərinin xoruldamasından uzaqlaşmaq üçün ora gedib.

Merinin problemlərindən əlavə, ailə Edmundun öskürməsindən narahatdır; onun vərəm xəstəliyinə tutulacağından qorxur və həkimin diaqnozunu səbirsizliklə gözləyirlər. Edmund müsbət diaqnozun özündən çox anasına təsirindən narahatdır. Anasında yenidən pis vərdişlərinin təkrarlana biləcəyindən narahat olur. Yenə də dolayı yolla anasına aludəçiliyindən danışır. Edmund anasından xahiş edir ki: “özünü xəstə etməməyə və özünə baxmağa söz versin”. Anası: “Əlbəttə ki, sənə söz verirəm” deyə etiraz edir.

II səhnə

Həmin gün, saat 12:45 və təxminən yarım saat sonra

Ceymi və Edmund atalarından gizlin onun içkisini oğurladıqları və içdikləri üçün bir-birlərini ələ salırlar. Onlar Merinin davranışından danışırlar. Ceymi Edmundu analarını nəzarətsiz qoyduğuna görə qınayır. Edmund da Ceymini danlayır. Ancaq hər ikisi analarının asılılığının yenidən üzə çıxmasından çox narahatdırlar. Ceymi Edmunddan on il ərzində analarının asılılığını ondan gizlətdiklərini qeyd edərək, xəstəliyin təbiəti ilə bağlı sadəlövhlüyünün başa düşülən, lakin aldadıcı olduğunu izah edir. Onlar Edmundun vərəmlə bağlı

testlərinin nəticələrinin nə olacağını müzakirə edir və Ceymi ona ən pisinə hazırlaşmağı deyir.

Meri görünür. O, Edmundun öskürəyindən pərişandır. Edmund öskürəyini boğmağa çalışır ki, anasını həyəcanlandırmasın. Edmund anasının "yatdığı" üçün çoxdan yuxarıda qalması bəhanəsini qəbul edəndə Ceymi onların hər ikisinə nifrətlə baxır. Meri bunu başa düşür və özünü müdafiə etməyə başlayır, Ceymini kinliliyinə və valideynlərinə qarşı hörmətsizliyinə görə danlayır. Meri onların yay evinin köhnəlməsindən, ərinin ətrafına biganəliyindən danışır. Söhbət əsnasında anasının sağalmasına olan inamını möhkəm saxlamağa çalışan Edmund bu ümidini itirməyə başlayır. Nəhayət, Ceyminin ona baxmasına dözə bilməyib hirslə ondan bunu niyə etdiyini soruşur. "Sən bilirsən!" və güzgüdə onun parıldayan gözlərinə baxmasını deyir.

III səhnə

Həmin axşam saat 6:30 radələrində.

Meri və Ketlin morfin almaq üçün getdikləri yerdən evə qayıdırlar. Tək qalmaq istəməyən Meri, Ketlinin şam yeməyini bitirmək üçün mətbəxə getməsinə icazə vermir və əvəzində ona içki təklif edir. Meri söhbət etməyə başlayır. O, katolik monastırındakı keçmişindən və bir vaxtlar pianoçu kimi verdiyi vəddən və onun rahibə ola biləcəyi düşünüldüyündən danışır. O, həmçinin açıq şəkildə bildirir ki, əri ilə tanış olduğu vaxtdan ona aşiq olsa da, heç vaxt teatr kütləsinə getməyib. O, artritli əllərini Ketlinə göstərir və izah edir ki, ağrıya görə onun reseptə ehtiyacı var - bu izahat Ketlin üçün həqiqətə uyğun olmur.

Meri morfinin təsiri altında yuxuya getdikdə, Ketlin şam yeməyini hazırlamaq üçün çıxır. Meri oyanır və əri ilə görüşməzdən əvvəl həyatını nə qədər sevdiyinə dair acı xatirələr yaşamağa başlayır. O, həmçinin narkotik aludəçisi olaraq etdiyi duaların eşidilməyəcəyinə qərar verir və daha çox narkotik almaq üçün yuxarı qalxmaq istəyir, lakin Edmund və Ceyms evə qayıdır.

Hər ikisi sərxoş olsalar da, Merinin morfinə qayıtdığını anlayırlar. Ceymi evə qayıtmamışdı, o, içki içməyə davam etməyi və yerli imarətxanaya baş çəkməyi

seçmişdi. Ceymini "ümidsiz məğlub" adlandıran Meri xəbərdarlıq edir ki, onun pis təsiri qardaşını da aşağı çəkəcək. Sonra, tamaşada tez-tez baş verdiyi kimi, Meri və Ceyms ədavətlərini aradan qaldırmağa və daha xoşbəxt günləri xatırlayaraq bir-birlərinə olan sevgilərini ifadə etməyə çalışırlar. Ceyms başqa şüşə viski almaq üçün zirzəmiyə gedəndə Meri Edmundla danışmağa davam edir.

Edmund vərəm olduğunu açıqlayanda, Meri buna inanmaqdan imtina edir və vəziyyətin reallığı, eyni zamanda da şiddəti ilə üzləşə bilmədiyi üçün doktor Hardini gözdən salmağa çalışır. O, Edmundu hər şeyi mütənasibdən kənara çıxararaq daha çox diqqəti cəlb etməyə çalışmaqda günahlandırır. Edmund qisas almaq üçün anasına atasının vərəmdən öldüyünü xatırladır və sonra getməzdən əvvəl "ana üçün narkotik maddə düşkünü" olmağın nə qədər çətin olduğunu deyir. Meri təkbaşına daha çox morfinə ehtiyacı olduğunu etiraf edir və ümid edir ki, nə vaxtsa o, "təsadüfən" həddindən artıq dozanı qəbul edəcək. Ceyms daha çox spirtli içki ilə qayıdır. Meri Edmundun öləcəyindən qorxduğunu söyləyir. O, həmçinin Ceymsə etiraf edir ki, Edmund onu narkotik probleminə görə sevmir. Ceyms ona təsəlli verməyə çalışdıqda, Meri yenidən Edmund doğulmasından peşman olur, görünür, Edmund doğulmazdan əvvəl itirdikləri körpəni əvəz etmək üçün düşünülmüşdür. Ketlin şam yeməyinin hazır olduğunu elan edərkən, Meri ac olmadığını və yatmağa getdiyini bildirir. Ceyms Merinin daha çox narkotik almaq üçün yuxarı qalxdığını bilir və yeməyə tək gedir.

IV səhnə.

Həmin gün gecə yarısı

Edmund evə qayıdır və atasının soliter oynadığını görür. İkisi mübahisə edib içki içərkən, həm də mehriban-mehriban söhbət edirlər. Ceyms xəsisliyini izah edir, həm də pul müqabilində aktyorluq işində qalaraq karyerasını məhv etdiyini açıqlayır. Uzun illər eyni rolu oynadıqdan sonra o, istedadını itirmişdi. Edmund atası ilə üzgüçü və şair ola bilməməsindən danışır. Onlar Ceyminin evə sərxoş gəldiyini eşidirlər və Ceyms mübahisədən qaçmaq üçün oranı tərk edir. Ceymi və Edmund söhbət etməyə başlayır. Ceymi etiraf edir ki, o, Edmundu hamıdan çox

sevsə də, onun uğursuz olmasını istəyir. Sonra Ceymi yuxuya gedir. Ceyms qayıdanda Ceymi oyanır və onlar yenidən mübahisə edirlər. Keçmişin narkotik xəyallarına dalmış Meri aşağı enir. O, gəlinlik paltarını tutaraq monastır günlərindən və Ceymsə aşiq olaraq peşəsini necə itirdiyindən danışır, əri və oğulları isə onu səssizcə seyr edir. Bununla da tamaşa sona çatır [34].

Əsərin əsas personajları aşağıdakılardır:

Ailənin başçısı: Ceyms Tayron-65 yaşlı kişidir. O, on yaş cavan görünür və təxminən 5 fut 8 düym boyundadır, lakin hərbi duruşuna görə daha uzun görünür. O, enlikürəkli və açıq qəhvəyi gözləri ilə yaşına görə olduqca yaraşıqlıdır. Onun nitqi və hərəkəti klassik aktyorun hərəkətləridir, lakin o heç də temperamentli deyildir. Onun geyimi bir qədər zərif və köhnəlmişdir. O, bütün həyatı boyu sağlam insan olub, lakin "kasıb evində ölmək" qorxusu və pula sahib olmaq vəsvəsəsi istisna olmaqla, narahatlıqlardan azaddır. O, siqaret çəkir və oğullarının onu "Qoca" adlandırmasını sevmir.

Meri Tayron-54 yaşındadır, morfin asılılığı vardır. Ailənin həyat yoldaşı və anasıdır. O, orta boylu, gənc zərif görünüşlü, aydın İrlandiya üz cizgiləri olan qadındır. Merinin saçları qalın və ağdır. Onun iri, qara, gözləri var. Meri kiçik oğlu Edmundun çətin doğulmasından bəri morfinə aludə olub. Onun müalicəsi ilə məşğul olan həkim ona sadəcə ağrıkəsicilər verib və bu, onda uzun müddət morfin asılılığına səbəb olub. Bu hal da onu narahat etməyə davam edir.

Ceymi-33 yaş, ailənin böyük oğlu. Onun saçları seyrəkdir. Ceymi kinlidir. Atasına oxşayır. Nadir hallarda o, istehza etmədən gülümsəyir. Ceymi yumoristik, romantik, məsuliyyətsiz bir İrland cazibəsinin qalıqlarına malikdir. O, atası kimi aktyordur, lakin məsuliyyətsiz, alkoqolik kimi şöhrət qazandığı üçün iş tapmaqda çətinlik çəkir. O, atası ilə bu barədə çox mübahisə edir. Ceymi atasına tez-tez "Qoca Qaspard" deyə müraciət edir.

Edmund-23 yaşında, ailənin kiçik oğuldur. Hər iki valideyninə bənzəyir, amma daha çox anasına bənzəyir. Onun iri tünd gözləri, tünd qəhvəyi saçları var. Anası kimi o da çox əsəbidir. Səhhəti pisdir, yanaqlarında çuxurlar yaranıb.

Sonradan ona vərəm diaqnozu qoyulur. O, siyasi cəhətdən sosialist təmayüllüdür. O, ticarət donanmasında çalışaraq dünyanı gəzib və xaricdə olarkən vərəm xəstəliyinə tutulub.

Ketlin - yay qulluqçusudur. O, qırmızı yanaqları, qara saçları və mavi gözləri olan iyirmi yaşının əvvəllərində “qırmızı irlandiyalı kəndli” dir. O, mehriban, cahil, yaxşı niyyətlidir.

Tamaşada bir neçə obraza istinad edilən, lakin səhnədə görünməyən personajlar:

Yucin Tayron - Edmunddan əvvəl doğulmuş və iki yaşında qızılcadan ölən bir oğul. O vaxtı yeddi yaşında olan Ceymi qızılca xəstəliyini qardaşına yoluxdurmuşdu. Ceymiyə onun otağına girməməyi tapşırılmışdı, lakin o, buna itaət etməmişdi. Meri hesab edir ki, Ceymi Yucini incitmək niyyətində olub.

Bridcet - Aşpaz.

MakQuir - Keçmişdə Ceyms Tayrona dələduzluq etmiş daşınmaz əmlak agenti.

Şauqnesi - Tayronlara məxsus fermada kirayəçi.

Harker - Ceyms Tayronun dostu, “Standart Neft milyonçusu”, Şonessi ilə qonşuluqda olan fermaya sahibdir.

Doktor Hardi - Ceymsin təkidi ilə Tayronların həkimi, baxmayaraq ki, digər ailə üzvləri onun haqqında çox düşünmürlər və ucuz olduğu üçün onun yalnız onların həkimi olduğundan şübhələnirlər.

Kapitan Turner - Tayronların qonşusu.

Smiti - Ceymsin Meri üçün sürücü kimi işə götürdüyü köməkçi.

Məşuqə - Ceymsin evliliyindən əvvəl münasibətdə olduğu qadın.

1.3. Əsərdəki müsbət və mənfi surətlərin xarekterizəsi, oxşar və fərqli xüsusiyyətləri

1916-cı ildə Yucin O'Nilin ilk pyesi nəşr ediləndə, həqiqətən də Amerika səhnələrində çox orijinal və ya ciddi iş görülmürdü. Şübhəsiz ki, insanlar bəzən Şekspir tamaşasına baxmağa gedirdilər, lakin əsasən onlar həddən artıq təsirli və

şişirdilmiş emosiyalarla dolu olan məşhur melodram üçün bilet alırdılar. Onlar həmçinin sehrbazların, heyvanların hiylələrinin, akrobatların, mahnı və rəqs komandalarının iştirak etdiyi müxtəlif şoulardan həzz alırdılar . Ancaq O'Nil bütün bunları dəyişdi.

Yucin O'Nil adi insanlar - onun kimi insanlar, tanıdığı insanlar - dənizçilər, barmenlər və problemli ailələr - həyatın gündəlik çətinlikləri ilə məşğul olan pyeslər yazdı. O, həmçinin ciddi sosial mövzuları və insan psixikasını, o cümlədən özünün də tədqiqini apardı. Bioqraf Barret Klarka görə, O'Nil teatrdan "hisslərini və həyat haqqında fikirlərini ifadə etmək üçün bir vasitə kimi" istifadə edən bir sənətkar idi. Bununla da O'Nil "ssenari"də mühüm səhifə açdı və əbədi olaraq "Amerika teatrının atası" kimi tanındı [28, p.35].

Yucin O'Nil çoxlarının qeyri-mümkün hesab etdiyi işin öhdəsindən gəldi - o, Amerika faciəsinin banisi oldu. O, "Amerika arzusunun" əks tərəfini, böhranlardan və müharibələrdən bezmiş avropalıların hər şeyə nail ola biləcəyi gözəl diyara can atdığı bir ölkədə uğurun əks tərəfini gördü.

Hələ gəncliyində O'Nil çətin bir həyat yaşamışdı. Demək olmaz ki, taleyin ona qəddar rəftar etdi - əksinə, onun gücünü hiss etmək onu çətin anlarda qoymuşdu. O'Nil gəmilərdə dənizçi kimi işə götürülmüşdü və Latın Amerikası və Afrikaya üzmüşdü, Nyu York barlarında içki içmişdi, intihara cəhd etmişdi. Yalnız dramaturq olduqdan sonra onu əzab verən keçmişini və narahatlığını dilə gətirməyə müvəffəq olmuşdu.

Yucin O'Nilin atası aktyor olduğu üçün o, teatrla bağlı bir çox məsələləri hələ uşaqlıqdan öyrənmişdi. Yucin O'Nil kiçik yaşlarında yolda və səhnə arxasında vaxt keçirərkən teatr haqqında biliklərə yiyələnmişdi və müəyyən təcrübəsi yaranmışdı. O hiss edirdi ki, atası bədii mükəmməllikdənsə kommersiya uğurunu seçərək istedadını boşa çıxarıb – O'Nil daha sonra "Uzun günün gecəyə səyahəti" ("Long day's journey into night") əsərində bu məsələyə də toxunub.

"Uzun günün gecəyə səyahəti" təkcə hekayəsi və personajlarına görə deyil, həm də ixtiraçı, teatr elementlərinə görə O'Nilin ən böyük pyesi hesab olunur.

Tamaşa avtobioqrafikdir. O'Nil özü də tamaşada vərəmdən əziyyət çəkən kiçik oğlu Edmund obrazında görünür. Həqiqətən də, bu tamaşa ilə O'Nilin həyatı arasında bəzi paralellər diqqəti çəkir. Tayron kimi, O'Nilin atası Irland katoliki, spirtli içki düşkünü və Brodvey aktyoru idi. Meri kimi, O'Nilin anası da morfin aludəçisi idi və O'Nil anadan olanda belə olmuşdu. Ceymi kimi, O'Nilin böyük qardaşı da həyatı ciddi qəbul etmədi, əxlaqsız qadınları, spirtli içkiləri və Brodveyin sürətlə inkişaf edən həyatını seçdi. Nəhayət, O'Nil Edmund adlı böyük qardaşı var idi və o, körpəlikdə ölmüşdü.

Qeyd etmək lazımdır ki, onun Yucin O'Nilin "Uzun günün gecəyə səyahəti" əsərində istənilən xarakter digərlərindən daha pis görünmək üçün nəzərdə tutulmamışdır. Bu, tamaşanın ən güclü tərəflərindən biridir. Bir çox xarakter qüsurlarına fərqli bir prizmadan baxdıqda hər bir personaj müsbət kimi görünə biləcəyini göstərir.

Əsərdə həm də personajlar bir – biriləri ilə ünsiyyət yaratmada çətinliklərinin olduğunu görürük. Əsərdəki ən böyük konfliktlərdən biri də personajların daimi söhbət etmələrinə baxmayaraq, qeyri-adi şəkildə ünsiyyət qura bilməmələridir. Məsələn, kişilər tez-tez Merinin asılılığı üçün öz aralarında mübahisə edirlər, lakin heç kim onunla birbaşa üzləşməyə hazır deyil. Bunun əvəzinə, ona öz asılılığı və Edmundun xəstəliyi haqqında özünə yalan danışmağa icazə verirlər. Edmund və Ceymi sonuncu səhnəyə qədər yaxşı ünsiyyət qurmurlar, nəhayət sonda Ceymi qardaşına qısqanclığını və onun uğursuzluğunu görmək arzusunu etiraf edir. Tayron da eynilə yalnız oğullarını tənqid edə bilər, lakin inadkar təbiəti ona tənqidi qəbul etməyə imkan vermir.

Meri keçmişini, bir vaxtlar rahibə və ya pianoçu olmaq xəyallarını unuda bilmir. Tayron da daim məyus olan Ceymi üçün həmişə böyük ümidlər bəsləyirdi. Keçmişdən gələn bütün münaqişələr və problemlər unudulmaz və gündən-günə yenidən yaşanmağa məhkum görünürdü.

Qeyd etmək vacibdir ki, "Uzun günün gecəyə səyahəti" təkcə zamanda irəliyə doğru səyahət deyil, həm də daim öz köhnə həyat tərzlərinə qayıdıb gedən

bütün personajların keçmiş həyatlarına səyahətdir. Əsərdə ailənin yaxşılaşma yolunda irəliləyiş olmadığını, əksinə, nə unuda, nə də bağışlaya bilməyəcəkləri keçmişə bağlı qaldıqları üçün davamlı olaraq ümidsizliyə sürükləndiyininin şahidi oluruq.

Sosial təbəqədəki fərq kollektiv təhtəlşüur və şəxsi şüuraltı, xüsusən də irland etnik mənsubiyyəti öz şüuraltı səthlərinin dərinliklərində olan dialoqlar vasitəsilə səhnədə onların münasibət və çıxışlarında özünü göstərir və nəticədə davranış modellərinin mürəkkəbləşməsi ilə nəticələnir. Ailənin hər birində özünü inkar və özünə ziddiyyətlər dəfələrlə baş verir. Fərqli İrlandiya şəxsiyyəti personajlar vasitəsilə ifadə edilir. Merinin ağrıları, Tayronun peşmanlıqları, Ceyminin pozğunluğu və Edmundun şəxsiyyəti, hamısı sosial sinif təbəqəsi ilə əlaqədardır.

Əsərdə personajlar üçün gələcəyin parlaq olmasına çox az ümid var. Həqiqətən də, Tayronlar üçün gələcək yalnız alkoqol və morfinlə bağlı təkrarlanan keçmişin uzun bir dövrü kimi görünürdü.

Bu pyes XX əsrin ən çox bəyənilən pyeslərindən biri olaraq qaldı. Bəlkə də ən əsası, kommersiya uğuru əldə etdi, çünki demək olar ki, hər bir ailə özünü tamaşanın ən azı bəzi hissələrində əks etdirdiyini görə bilir. Tayron ailəsi unikal bir ailə deyil və bir çox münaqişələr və personajlarla eyniləşdirmək asandır. Tamaşanın həm fərdi tamaşaçı üzvlərinə, həm də Amerika dramaturgiyasının alimlərinə unikal müraciəti var ki, bu da onun populyarlığını və davamlı bəyənilməsini izah edir [26].

Əsərdə iştirak edən dörd əsas personaj başqalarına qarşı sevgilərini, dərin narahatlıqlarını ifadə edir, lakin onların mənfi emosiyaları tez-tez ortaya çıxır və ailəni rədd etməklə nəticələnir. Onların konfliktləri personajların ən dərin aqressiyasını və nifrətini ortaya qoyur, keçmişdən gələn ailə lənətini, ailə həyatının mərkəzində sonsuz görünən inciklik və ittihamlar daha sonra peşmanlıqlar, bəhanələr və bağışlanma üçün yalvarışlarla əvəz olunur. Bu davranışlar onların

şüuraltındakı psixoloji təbəqələrdən qaynaqlanan hərəkətləri və çıxışları vasitəsilə dəfələrlə üzə çıxır.

Personajların mürəkkəb və ziddiyyətli davranış nümunələri digər Tayronlara qarşı münaqişələrdəki hərəkətləri ilə təqdim olunur. Tamaşa irəlilədikcə hərəkət nümunələri intensivliklə təkrarlanır. Bədnam İrlandiya alkoqolizmi faciəvi ailə vəziyyətini daha da gərginləşdirmək üçün istifadə olunur. Səhərdən axşama qədər əsər irəlilədikcə, Tayron və oğullarının içki vərdişləri, eləcə də Merinin morfin asılılığı kulminasiya səhnəsinə doğru intensivləşdikcə, səhnədə viski və morfin qəhrəmanların əsl üzlərini açmaq üçün mühüm rol oynayır. Müəllif ailənin dərin psixologiyasını təsirli şəkildə ifadə etmək üçün dul qadın və duman kimi simvolizmdən istifadə edir.

Əsərdəki surətlərə, onların oxşar və fərqli xüsusiyyətlərinə bir - bir nəzər salaq:

Meri obrazı:

Birinci pərdədə Meri ilə görüşürük. O, ağ saçlı, makiyajsız, əlli yaşlarının ortalarında, orta bədən quruluşlu qadındır. Fiziki görünüşünə əlavə olaraq insanları dərhal təəccübləndirən onun həddindən artıq əsəbiliyidir. Onun əlləri heç vaxt hərəkətsiz qalmır. Tamaşaçılar öyrənirlər ki, “onlar bir vaxtlar gözəl əllər idilər, uzun barmaqları ilə indi çirkin, şikəst görünüşə malikdirlər.

İlk səhnə parlaq bir ümid şüası ilə başlayır - bu dəfə Meri həqiqətən morfindən uzaqlaşmaq istəyir. Ancaq II səhnədə Merinin yenidən morfindən istifadə etməyə başlaması hiss edilir. Buna səbəb ilk olaraq Edmundun xəstəliyinin onu narahat etməsi və qorxutması idi. Merinin atası da bu xəstəlikdən vəfat etmişdi. Buna görə də Meri gərgin olur və yenidən narkotikdən istifadə etməyə başlayır. Merinin yenidən narkotik istifadə etməsinin ikinci səbəbi onun tənhalığı idi. O, Ceymslə evləndikdən dərhal sonra köhnə dostlarının çoxu onunla danışmağı dayandırmışdı. Ceyms hörmətli bir peşə sayılmayan aktyor idi. Sonra, evləndiklərindən bir müddət sonra Ceymsin köhnə məşuqələrindən biri onu

məhkəməyə vermişdi. Bu olduqca qalmaqal idi. Meri deyir ki, onun "köhnə dostları ya ona acıyırdılar, ya da ondan utanırdılar" [22, p.95].

Evləndikdən sonra Merinin tənhalığı başlamışdı. O, illərini ucuz otel otaqlarında tək keçirərək, Ceymsin teatr yoldaşları ilə məşğul olmağını gözləyirdi. O, Edmunddan gileylənir: "Əgər mənim danışa biləcəyim bir qadın dostum olsaydı - ciddi bir şey haqqında deyil, sadəcə olaraq gülüb dedi-qodu edib bir müddət unuda bilərdim" [22, p.209].

Onun həyatında belə bir insan yox idi. Yalnızlıq hissini azaltmaq üçün morfindən istifadə etməyə başlayırdı.

Meri başqalarını günahlandırmağı sevir - bu, onun ən böyük zəifliyidir. O, bəhanələrlə çıxış etməyi o qədər yaxşı bacarır ki, çox nadir hallarda son nəticədə qərarının onun olduğu faktı ilə üzləşir. Başqa heç kim onu narkotikdən istifadə etməyə məcbur etmir. Əslində ətrafdakı hər kəs onu dayandırmağa çalışır.

Ceyms obrazı:

Ceyms haqqında gördüyümüz ilk şey onun həqiqətən olduqca yaraşıqlı olmasıdır. O, sadəlövh və sentimentaldır, eyni zamanda cazibədar və çox temperamentlidir. Ceyms, həqiqətən, on iki yaşlı böyük bir qocaya bənzəyir: əsəbi və tez hirslənir, amma kövrəkdir.

Ceyms çox xəsis bir insandır. O, sürücüsünün haqqını ödəməkdə israr edir, o, avtomobilin təmirinin yaxşı olmadığını bəhanə etməklə sürücüyə pis maaş verir. Ceymsin evi çox köhnədir. O, hətta gecələr işıqları belə yandırmır. Bütün bunlar onun xəsis xarakterinin göstəriciləridir.

Ceymsin tibbi ödənişlərə qənaət etmə təcrübəsi, yəqin ki, ən pisdir. Ucuz həkimlərdən istifadə etməkdə israrlıdır. Merini morfinə bağlayan otel həkimi onun seçimi idi. Bütün bunlarla yanaşı, Ceyms Edmundu aşağı dərəcəli sanatoriyaya göndərməklə ucuz tibbi xidmətin səhvini təkrarlamaq istəyir.

Ceymi obrazı:

Ceymi, yəqin ki, bizim ən az tanıdığımız personajdır – amma o, bunu belə istərdi. O, kinli, acıqlı, təkəbbürlüdür. Baxmayaraq ki, onun müsbət tərəfləri də

var. Belə ki, Ceymi qavrayışlıdır, öz fikrini söyləyir və daha həssasdır. Beləliklə, Ceymi xoşagəlməz deyil, lakin, onun etdiyi hər şey birmənalı deyil: o, ya valideynləri tərəfindən pis rəftar edilən kinli, təkəbbürlü bir insan, ya da ətrafındakıların xoşbəxtliyini məhv etməyə meylli, qəzəbli bir adam ola bilər.

Ceyminin xarakterinin qeyri-müəyyənliyini başa düşmək üçün onun kiçik yaş dövrlərinə getmək lazımdır. O, Tayron uşaqlarının ən böyüyüdür və körpə Yucin öləndə onun yanında idi. Yucinin ölümü qətl idimi? Meri əmin görünür ki, Ceymi qəsdən gənc Yucini qızılcaya yoluxdurmuşdur. Ancaq Merinin sözlərinə də etibar etmək olmaz. O zaman Ceyminin cəmi yeddi yaşı var idi. Həm də Ceymi körpə Yucini incitmək istədiyini heç vaxt etiraf etmir.

Lakin Ceymi Edmundun həyatını məhv etmək istədiyini etiraf edir. Ceymi IV səhnədə tamamilə sərxoş olsa da, qısqanc və intiqamçı təbiəti haqqında açıq danışır - Ceymi hətta deyir ki, "Qisas almalıyam. Hamıdan" [22, p.206].

"Uzun günün gecəyə səyahəti" əsərinin ilk 3 səhnəsi boyunca Ceyminin valideynləri demək olar ki, yalnız Ceymi tənqid etmək üçün müraciət edirlər: onu tənbəl pul itkisi hesab edirlər. Meri Edmunda açıq-aşkar üstünlük verməklə vəziyyəti daha da pisləşdirir: Doktor Hardinin Edmundun sanatoriyaya getməsi təklifinə cavab olaraq o, qəzəblə cavab verir: "Onun nə hüququ var? Sən mənim balamsan! Qoy Ceymi ilə məşğul olsun!" [22, p.97].

Bu vəziyyət Ceymi üçün xüsusilə çətindir. O, otuz üç yaşlı evdə yaşayan bir oğuldur. O, heç də yaşlı adam deyil, amma görünür, ailəsi ondan tamamilə imtina edib. Bu mühitin nəticəsi olaraq, deyəsən Ceymi də özündən imtina edib. Rahatlıq üçün o, spirtli içkilərə, qadınlara və qardaşının həyatına alçaq müdaxilələrə müraciət edir.

Edmund obrazı:

"Uzun günün gecəyə səyahəti" ndə Edmund asanlıqla qurban kimi təsvir edilə bilər. Onun başına pis şeylər gəlir. Onun ağrılı doğumu anasının morfinə bağlı olmasına səbəb oldu. Vərəm xəstəliyinə görə narahat olması anasının yenidən morfinə bağlanmasına səbəb olur. Atası o qədər xəsislik edir ki, Edmund

xəstəliyindən sağalmaq üçün onu ikinci dərəcəli sanatoriyaya göndərmək istəyir. Bütün bunlardan əlavə, qardaşı etiraf edir ki, Edmundun ölməsini arzulayır. Fakt budur ki, Edmund digər Tayronlardan fərqli bir xarakter növüdür. Onlardan fərqli olaraq o, nisbətən qüsursuzdur.

Edmundun atası və qardaşı həmişə onu içki içməyə həvəsləndiriblər. Atası ona körpə ikən viski (dərman olaraq) verib. Qardaşı qısqanclıq zəminində fəal şəkildə onu içki aludəçisinə çevirməyə çalışırdı. Edmundun çox içməsi başa düşüləndir.

Əsərdə Edmundun varlığı həm də Meri, Ceyms və Ceyminin bir az daha insani və tanınabilir görünməsinə səbəb olur. Bəli, qüsursuz Edmund olmasaydı, biz heç vaxt tamaşanın faciəvi təsirini hiss edə bilməyəcəkdik.

Edmund həm də evin sülhməramlısıdır. O, bu ailəni dağılmaqdan qoruyur. Edmund adətən qəzəbli, ittihamçı ailə üzvlərindən birini susdurmağa çalışır.

Təbii ki, mübarizə aparılacaq zaman Edmund çəkinmir. Nəhayət, atası onu dövlət tərəfindən idarə olunan bir sanatoriyaya göndərməyi təklif etməklə sərhədi keçəndə Edmund ona hirslənir. O, qışqırır: “Ata, sənin qürurun, utancın yoxdu?” [22, p.106].

Bütövlükdə görünür ki, Edmundun sülhməramlı rolu onun qüsursuzluğu ilə eyni ümumi təsirə malikdir. Bu, onu Tayronların ən sevimlisi edir. O, qardaşı kimi alçaq sərxoşa çevrilmir, amma problemlərini unutmaq üçün hələ də spirtli içkilərdən istifadə edir. Digər Tayron kişiləri kimi, biz onun Merinin aludəçiliyini unutmaq üçün bütün günü içki içdiyini görürük. Spirtli içki Edmundun üstünlük verdiyi qaçış üsulu kimi görünür. Deyəsən, Edmund dumanda uzun gəzintiləri sevir, eyni səbəbdən Meri də morfini sevir. Təbiətlə ünsiyyət narkotikdən sui-istifadədən daha sağlam bir xilas yoludur, lakin hələ də onun anası ilə təəccüblü oxşarlıqları inkar etmək olmaz. Hər ikisi gizlənməyin yollarını tapmaqda kifayət qədər bacarıqlıdır. O'Nilin dumanı metafora kimi istifadə etməsi personajların oxşarlığını vurğulayır.

Edmundun müəyyən edən cəhəti yəqin ki, onun şeir və fəlsəfə sevgisidir. Kitab rəfində onun sevimli müəllifləri var: Nitsşe, Svinbern, Uayld və Marks. Edmundun tədqiq etdiyi yazıçılar qrupu heç bir halda fəlsəfi cəhətdən vahid deyil. Bununla belə, ümumilikdə onlar Edmundun ümumi rasionallığına toxunur. Bu müəlliflərin düşüncələrinin əks-sədasını Edmundun dəniz sevgisini təsvir etdiyi nəhəng poetik nitqində görə bilərik. Bu çıxış həqiqətən də Edmund üçün tamaşanın mərkəzi məqamıdır və xüsusi diqqətə layiqdir. Budur bir nümunə:

Məni azad etdilər! Mən dənizdə əridim, ağ yelkənlərə çevrildim, gözəllik və ritmə çevrildim, keçmiş və gələcək olmadan, sülh, birlik və vəhşi bir sevinc içində, öz həyatımdan və ya başqalarının həyatından daha böyük bir şeyə aid oldum [22, p.148].

Edmund öz həyatını diktə edib. Təbiətlə ünsiyyət quraraq, Edmund daha yüksək birinə çevrilir. Bu mənada Edmund normal insan təcrübəsini aşdı və varlığı daha dərindən dərk etdi.

Ceyms oğlunun poetik nitqini təqdir edir. Lakin onun dərk etmədiyi şey şeir və fəlsəfənin Edmundun sağ qalmaq üçün ən yaxşı alətləri olmasıdır. Onun öhdəsindən gəlmək üçün ölüm və ümidsizlik haqqında poetik sözlər söyləmək lazımdır. Ailəsinin qalan hissəsindən fərqli olaraq, Edmund əslində bütün əzabları ilə məşğul olmaq üçün məhsuldar bir şey tapdı - sənət yaratmaq. Edmundun sözlərlə istedadı və onun fəlsəfi təbiəti onun Tayronların qalan hissəsini tələyə salan dövrandan xilas ola biləcəyi açarlardır.

Ümumilikdə, Edmund baş qəhrəman olmaya bilər, amma özünəməxsus şəkildə, o, qəhrəmandır.

1.4. Əsərdə ailə tərbiyəsi, narkomaniya cəmiyyətin bəlasıdır kimi mövzulara toxunur

Ailə cəmiyyətin bir hissəsi olmaqla yanaşı, uşaq üçün bir yaşayış yeridir. Uşaq tərbiyəni ilk olaraq ailədən alır. Güclü və mehriban ailə heç bir xarici çətinlikdən qorxmur.

Ailənin təsiri aşağıdakılardır:

- ailə fərdin ictimailəşməsini həyata keçirir;
- ailə ənənələrin davamlılığını təmin edir;
- ailənin ən mühüm sosial funksiyası vətəndaş, vətənpərvər, gələcək ailə başçısı, cəmiyyətin qanuna tabe olan üzvü yetişdirməsidir;
- ailənin peşə seçiminə əhəmiyyətli təsiri var.

Ailə fiziki və əqli cəhətdən sağlam, əxlaqi, əqli cəhətdən inkişaf etmiş, ailə həyatına hazır şəxsiyyət formalaşdırmağa borcludur.

Ailə uşaqda nizam-intizamın və davranışın formalaşmasında mühüm amildir. Valideynlər müəyyən davranış növlərini təşviq etməklə və ya pisləməklə, habelə cəzadan istifadə etməklə və ya məqbul dərəcədə davranış azadlığına icazə verməklə uşağın davranışına təsir göstərirlər. Valideynlərdən uşaq nə etməli, necə davranmalı olduğunu öyrənir.

Yucin O'Nilin "Uzun günün gecəyə səyahəti" əsərində ailə tərbiyəsində bəzi nöqsanların olduğunun şahidi oluruq. İlk olaraq ailə tərbiyəsinin əsas üsullarının düzgün qurulmadığı nəzərə çarpır.

Ailə tərbiyəsinin əsas üsulları isə aşağıdakılardır:

- inandırma (izah, təklif, məsləhət);
- şəxsi nümunə;
- təşviq (təriflər, hədiyyələr, uşaqlar üçün maraqlı bir perspektiv);
- cəza

Əsərdə nə ana, nə də ata öz şəxsi nümunəsinə görə uşaqlar üçün düzgün nümunə deyil. Çünki ata bütün günü içki içir, xəsislik edir, puluna qənaət edir, ailəsi üçün pul xərcləməkdə simiclik edir. Ana isə morfin aludəçisidir və buna görə də övladlarını öz qayğısından məhrum edib.

Ümumiyyətlə, ailə tərbiyəsi mürəkkəb sistemdir. Buna uşaqların və valideynlərin irsiyyəti və bioloji (təbii) sağlamlığı, maddi və iqtisadi təminatı, sosial vəziyyəti, həyat tərzi, ailə üzvlərinin sayı, yaşayış yeri, uşağa münasibət təsir

göstərir. Bütün bunlar bir-birinə üzvi şəkildə bağlıdır və hər bir konkret halda fərqli şəkildə özünü göstərir.

Ailənin vəzifələri aşağıdakılardır:

- uşağın böyüməsi və inkişafı üçün maksimum şərait yaratmaq;
- uşağın sosial-iqtisadi və psixoloji müdafiəsinə çevrilmək;
- uşaqlara özünəxidmətə və yaxınlarına kömək etməyə yönəlmiş faydalı tətbiqi bacarıqları öyrətmək;
- özünə hörməti, öz "mən"inin dəyərini inkişaf etdirmək.

Ailə tərbiyəsinin məqsədi həyat yolunda qarşıya çıxan çətinlikləri və maneələri layiqincə dəf etməyə kömək edəcək belə şəxsiyyət xüsusiyyətlərinin formalaşmasıdır. İntellekt və yaradıcılığın inkişafı, ilkin iş təcrübəsi, mənəvi-estetik formalaşması, uşaqların emosional mədəniyyəti və fiziki sağlamlığı, xoşbəxtliyi - bütün bunlar ailədən, valideynlərdən asılıdır və bütün bunlar ailə tərbiyəsinin vəzifələrini təşkil edir.

Uşağın şəxsiyyətinin formalaşmasında və inkişafında ailənin təsirinin əhəmiyyəti göz qabağındadır. Ailə və sosial tərbiyə bir-biri ilə bağlıdır, bir-birini tamamlayır və müəyyən çərçivələrdə hətta bir-birini əvəz edə bilər, lakin bütövlükdə onlar qeyri-bərabərdirlər.

Ailə tərbiyəsi öz təbiətinə görə hər hansı digər tərbiyədən daha emosionaldır, çünki o, valideynin uşaqlara olan sevgisini rəhbər tutur və bu, uşaqlarda valideynlərinə qarşı qarşılıqlı hisslər doğurur.

Bu tamaşadakı bütün personajlar bəzən nikbin dünyagörüşü nümayiş etdirməyə çalışırlar. Tayron həmişə Ceyminin bir gün uğur qazanacağına ümid edir. Meri hələ də Edmundun sağalacağına ümid edir. Edmundun gənclik romantik dünyagörüşünə uyğun olaraq bütün ailənin düzəliş edəcəyinə ümid etdiyini görürük. O, ailə daxilində baş verən münaqişələrdən həqiqətən narahat görünür. Edmund bu münaqişələrdən qaçmağa meyllidir, onlar meydana çıxanda ailəsini güldürür.

Meri də buna bənzər şəkildə, qaçılmaz söhbətlər vasitəsilə ailəni qismən bir yerdə saxlamağa çalışır. Meri səssizliyi sevmir, çünki o, səhnədə olanda adətən sadəcə səs-küy yaratmaq üçün mənasız söhbətlər edir. Onun bəzi söhbətləri münaqişələri həll etmək və kişilər arasındakı münaqişəli mövzunu dəyişdirmək cəhdini təşkil edir.

Narkotik aludəçiliyindən sağaldığı üçün bu yaxınlarda bir müəssisədən buraxılan Meri Tayron 1912-ci ilin avqustunda yenidən öz yay evində qocalmış əri Ceyms və oğulları Ceymi və Edmund ilə birlikdədir. Merinin görünüşü və bir-birindən ayrılan söhbətləri onun sağalmadığını və kişilərin bu reallıqdan qaçmaq üçün çox içdikləri üçün o, rahibə və ya konsert pianoçusu olmaq kimi keçmiş xəyallarını nostalji şəkildə canlandırır və yenidən məsum bir qız kimi görünür.

Edmund anası kimi həyatın özündən gizlənə biləcəyi başqa bir dünyada tək qalmaq istəyir. Onun kimi o da ailəsinə həm məhəbbət, həm də nifrət bəsləyir, çünki o, vərəm xəstəsi kimi məhdud gələcəyi ilə üzləşir, atasının onu ən ucuz dövlət sanatoriyasına göndərəcəyini anlayır, çünki ölməsi gözlənilir. Ceymi Edmunda onu nə qədər sevdiyini və analarının asılılığına görə ona nə qədər nifrət etdiyini söyləyir.

Ceyms kədərli tamaşanı lənətləyərkən, Meri gəlinlik paltarının arxasında görünür və tamamilə xoşbəxt keçmişə qərq olur. Onun onlar üçün əbədi itirildiyini və onların taleyinin onun taleyi ilə sıx bağlı olduğunu anlayaraq, onlar öz məhvlərini laqeydliklə düşünürlər.

Meri kiçik oğlu Edmundun çətin doğulmasından bəri morfinə aludə olub. Onu müalicə edən həkim ona sadəcə ağrıkəsicilər verib və bu, uzun müddət morfin asılılığına səbəb olmuşdu. Bu da onu narahat etməyə davam edirdi.

Morfin aludəçisi olan Meri tamaşanın əvvəlində “narahatdır”, çünki o, bu yaxınlarda reabilitasiyadan qayıdıb və təmiz həyata başlamağa çalışır. Bununla belə, ətrafdakı hər şey, xüsusən də gecə boyu ağlayan və onu oyaq saxlayan duman səsi onu narahat edir. Eyni zamanda, bu, morfin qəbulunun köhnə üsullarına qayıtmaq üçün bəlkə də yalnız bir bəhanədir. Onun yenidən morfin istifadə etməyə

başlaması ailəsini nisbətən təəccübləndirir. Təəssüf ki, onun narkotik istifadəsi onu yalnız ailə üzvlərini daha çox günahkar hiss etməyə təşviq edir ki, o, öz problemləri və çatışmazlıqlarında onları günahlandırmağa başlayır.

Həqiqətən də, o, Ceymsi heç vaxt ona düzgün ev almadığına görə cəzalandırır, Ceyminin məqsədyönlü şəkildə körpə ikən ölən ikinci oğlu Yucini qızılcaya yoluxdurduğunu deyir və Ceymsi ilk dəfə onu morfinə aludə edən həkimi işə götürməkdə günahlandırır. O, narkotik istifadəsinə qayıtdıqca, gənc bir qız kimi monastırda yaşadığı vaxtları, rahibə, ya da konsert pianoçusu olmaq istədiyi keçmiş həyatını romantikləşdirməyə getdikcə daha çox vaxt sərf edir. İndiki qaranlıq reallığı ilə üzləşmək istəməyən o, nəinki həyatında baş verənlərə göz yuman, həm də onu ailəsindən təcrid edən bir növ nostaljiyə qərq olur.

“Viski” sözü “həyat suyu” mənasını verən qal dilindən gəlir. Ceyms etiraf edir ki, oğulları uşaq olanda onlara dərman kimi viski verirmiş. Hətta onun vərəm xəstəliyinə qarşı dərman olaraq Edmunda verdiyini görürük.

Ceyms də oğulları kimi bütün günü içki içməsinə baxmayaraq, hər hansı bir problemi olduğunu etiraf etməkdən imtina edir. Meri bir dəfə Ceymsin aktyor dostlarının onu sərxoş halda pilləkənlərlə qaldırmalı olduqlarını gündəmə gətirir - bu, onların bal ayı zamanı idi. Ceyms bunu qəti şəkildə inkar edir, lakin səhnə istiqamətləri bizə onun çox günahkar göründüyünü söyləyir. Onun yalan danışdığına dair kifayət qədər yaxşı fikirlər yaranır. Ceymsin alkoqolizmlə bağlı hər hansı ittihama qarşı ən böyük müdafiəsi odur ki, o, heç vaxt tamaşalarını qaçırmayıb. Bu doğru olsa da, Ceymsin asılılıq problemi olmadığını sübut etmir.

Ceyms birlikdə həyatdan qaçmaq üçün bu “həyat suyundan” istifadə edir. IV səhnənin əvvəlində biz Ceymsi tək və iki şüşə viski ilə sərxoş vəziyyətdə görürük. Arvadı kimi Ceyms də narkomaniya dövründəki problemlərindən gizlənməyə çalışır. O'Nilin onu niyə "ümidsiz istefaya düçar olmuş kədərli, məğlub bir qoca" kimi təsvir etdiyini görə bilərik [22, p. 66].

Viskidən başqa, Ceymsin pul xərcləməyi sevdiyi yeganə şey daşınmaz əmlak investisiyalarıdır. Onun torpağa olan vəsvəsəsinin dərinliyi Edmund üçün

aşağı dərəcəli sanatoriyasına razılaşdıqdan dərhal sonra bir mülk satın aldıqda üzə çıxır. Onun daşınmaz əmlak investisiyaları həqiqətən onun xəsisliyinin başqa bir əlamətidir. O hesab edir ki, torpaq almaq onu banklarda və ya birjada saxlamaqdan qat-qat təhlükəsizdir. Problem ondadır ki, bütün pulunu torpağı atmaqla, ailəsinə layiq olduqları həyatı yaşatmaq üçün kifayət qədər pul qoymur.

Təbii ki, Ceymsin xəsisliyinin kökləri keçmişə gedib çıxır. Ceyms İrlandiyada anadan olub, lakin onun doqquz yaşı olanda atası bir başlanğıc üçün ailəsi ilə birlikdə ABŞ-a köçüb. Lakin bir il sonra Ceymsin atası ailəni tərk edərək İrlandiyaya qayıdıb və intihar edib. Ceymsin böyük qardaşları artıq getmişdilər, ona görə də bu fəlakət Ceymsi on yaşlı uşaq kimi evin başçısı qoydu. O, maşın sexində işləməyə məcbur olub. Edmund bu kədərli hekayəni eşidəndə atasına yazığı gəlir və onu o qədər də günahlandırmır. Ceymsin niyə puldan bu qədər narahat olduğunun səbəbini anlamaq olar.

Nəhayət, Ceymsin pula bağlılığı ona ən çox zərər vurdu. Şekspir aktyoru kimi perspektivli karyerası var idi. O, Amerika arzusunu yaşayırdı. O, özünü yoxsulluqdan çıxartdı və bunu böyük bir şəkildə etdi. O, tez bir zamanda Brodveydə yüksələn ulduza çevrildi, hətta dövrünün ən məşhur aktyoru Edvin Butdan təriflər almışdı. Lakin onun xəsisliyi perspektivli aktyorluq karyerasının məhvinə çevrilir.

Ceyms son dərəcə uğurlu bir oyunda ulduz rolunu aldı, lakin irəliləmək və istedadlarını daha da inkişaf etdirmək əvəzinə, pul qazanmağa davam etdi. Bu şoudan çıxmaq istəyəndə o, daha çətin rollar almaq qabiliyyətini itirmişdi. Ceyms bunu pul üçün etdiyini etiraf edir. Bu, onun həyatının ən böyük kədərlərindən biridir. O, Edmunda deyir: "Peşman olmaq üçün gec gündür" [22, p.139].

Ailəsinin digər üzvləri kimi, Ceyms də tamaşa zamanı demək olar ki, zamanla geriyə doğru gedir. IV səhnəyə qədər biz onun yoxsul uşaqlığının və aktyorluq karyerasının tam böyük kədərli hekayəsi haqqında məlumatlanırıq. O, Meri kimi keçmişində olanları xatırlamır. Lakin yenə də köhnə peşmanlıqları onu öz pəncələrində möhkəm saxlayır.

Narkomaniya insanın psixi və fiziki sağlamlığın ciddi fəsadlarına gətirib çıxarır. Bu sahədə bir çox mütəxəssis narkotik asılılığını “psixososial-mənəvi” pozğunluq adlandırır. Yəni narkoman getdikcə özünə hörmətini itirir, mənəvi keyfiyyətlərini, əqli tarazlığını itirir. Anormal psixikaya görə ailəsi və dostları ilə ünsiyyət qura bilmir, peşə tapa bilmir, hətta xəstəlikdən əvvəl sahib olduğu işdə bacarıqlarını itirir.

Təəssüf ki, narkomanların əksəriyyəti üçün psixi pozğunluqlar ömürlük diaqnoz olaraq qalır.

Əsərdə Merinin narkotikdən istifadə etməsi, ondan asılı olması və bunula əlaqədar onun psixologiyasında və fiziki davranışlarında dəyişikliyin olması yuxarıda qeyd olunana fikirlərin sübutudur.

Narkotik istifadəsinə aludə olan şəxs bu mənfi vərdişindən əl çəkə bilmir. Əsərdə də görürük ki, Meri narkotik asılılığına görə müalicə olsa da sonra yenə də bu vərdişinə qayıdır, gizlicə olaraq morfindən istifadə etməyə başlayır. Ancaq bunu nə qədər gizlin şəkildə etməyə çalışsa da digər ailə üzvləri bundan agah olurlar.

Atanın çoxlu içki içməsi, ananın narkotikdən istifadə etməsi ailədəki uşaqların psixologiyasına və davranışlarına olduqca mənfi təsir göstərib. Oğlanlar da artıq ataları kimi içki içirlər. Hətta içki içməyi uşaqlıqdan onlara ataları öyrədib. Analarının narkotik qəbul etmələrinə isə pis yanaşırlar və onun bu bəladan azad olmasını, tezliklə bu pis vərdişinə son qoymasını istəyirlər. Ancaq bu mümkün olmur. Ananını buna iradəsi yetmir.

Tədqiqat zamanı aydın olur ki, ananın morfin istifadə etməsi Edmund dünyaya gəldikdən sonra yaranır. Ananın bəzi problemləri olsa da, bu aludəçiliyi xüsusilə özünə, gündəlik həyatına, sağlamlığına və ailəsinə mənfi təsir edir. Bəlkə də o, iradi səy göstərərək bu aludəçiliyindən uzaq olsaydı ailəsində bəzi problemlər yaşanmazdı. Ailədə tez-tez gərginliklər, mübahisələr yaşanmaz, qardaşlar arasında mehribançılıq olardı. Böyük oğlu da tüfeyli həyatından uzaqlaşardı.

Valideyn davranış modelləri uşaq üçün vacib olur. Uşaqlar adətən digər insanların və çox vaxt ən yaxın təmasda olduqları insanların davranışlarını eyni ilə təkrarlamağa meyllidirlər. Bu, qismən başqalarının davrandığı kimi davranmaq üçün qəsdən edilən cəhddir, qismən də şüursuz təqliddir, digəri ilə eyniləşdirmənin bir aspektidir. Bu əsərdə də uşaqlar atalarını təqlid edərək onun kimi içki içirlər, hətta bəzən onun içkisini götürüb gizlincə də içirlər. Lakin analarının morfin qəbul etməsinə pis baxırlar.

Uşağın həyat təcrübəsini mənimsəməsində ailə mühüm rol oynayır. Valideynlərin təsiri xüsusilə böyükdür, çünki onlar uşaq üçün zəruri həyat təcrübəsinin mənbəyidir. Uşaqların bilik ehtiyatı əsasən valideynlərin uşağa kitabxanalarda oxumaq, muzeyləri ziyarət etmək və təbiətdə istirahət etmək imkanını necə təmin etməsindən asılıdır. Uşaqlarla çoxlu söhbət etmək də vacibdir.

Belə ki, ailədə ünsiyyət uşaq üçün nümunə olur. Ailə ünsiyyəti uşağa öz baxışlarını, normalarını, münasibətlərini və ideyalarını inkişaf etdirməyə imkan verir. Uşağın inkişafı ailədə ona ünsiyyət üçün şəraitin nə qədər yaxşı təmin olunduğundan asılıdır.

"Uzun günün gecəyə səyahəti" əsərində valideynlərin uşaqlarla söhbətində daima ananın, yaxud da atanın həyatdan gileyləndiklərini, daima nədənsə narazılıqlarını görürük. Hansısa bir səhnədə valideynlərin övladları ilə bir dost kimi səmimi ünsiyyət quraraq onların problemlərinə, dərdlərinə şərik olduqlarını görmürük.

Uşaq üçün ailə doğulduğu yer və əsas yaşayış yeridir. Ailəsində onu anlayan və olduğu kimi qəbul edən yaxın adamları var - sağlam və ya xəstə, mehriban və ya çox yaxşı olmayan, itaətkar və ya tikanlı və həyasız - o, orada özününküdür.

Məhz ailədə uşaq ətrafındakı dünya haqqında biliklərin əsaslarını alır və valideynlərin yüksək mədəni və təhsil potensialı ilə o, təkcə əsasları deyil, mədəniyyətin özünü də bütün həyatı boyu qavramağa davam edir. Ailə müəyyən mənəvi-psixoloji iqlimdir, uşaq üçün insanlarla münasibətlərin ilk məktəbidir. Məhz ailədə uşağın xeyir və şər, ədəb-ərkan, maddi və mənəvi dəyərlərə hörmətlə

yanaşması haqqında təsəvvürləri formalaşır. Ailədə yaxın adamlarla sevgi, dostluq, vəzifə, məsuliyyət, ədalət hisləri formalaşır.

Valideyn sevgisini görməyən uşaq, dostcasına, qəzəbli, başqalarının təcrübələrinə qarşı laqeyd, həmyaşıdları arasında mübahisəli, bəzən özünə qapalı, narahat, həddindən artıq utancaq böyüyür. Həddindən artıq məhəbbət, nəvaziş və ehtiram mühitində böyüyən kiçik bir insanda eqoizm, ərköyünlük, təkəbbür və ikiüzlülük xüsusiyyətləri erkən inkişaf edir.

Əgər ailədə hisslərin harmoniyası yoxdursa, belə ailələrdə uşağın inkişafı mürəkkəbləşir, ailə tərbiyəsi şəxsiyyətin formalaşmasında əlverişsiz amilə çevrilir.

"Uzun günün gecəyə səyahəti" əsərində də ailənin böyük oğlu Ceymi müəyyən səbəblərə görə valideynlərindən çox da sevgi görmür. Bunun nəticəsi olaraq da əsərdə onun tüfeyli həyat tərzində yaşamasının, qardaşı Edmundu istəməməsinin şahidi oluruq.

Ailə təhsilinin bir xüsusiyyəti böyüyən bir insanın bütün həyatı ilə üzvi birləşmədir: uşağın bütün həyati fəaliyyətlərə - intellektual və idrak, əmək, sosial, dəyər yönümlü, bədii və yaradıcı, sərbəst ünsiyyətə daxil edilməsi. Üstəlik, bütün mərhələlərdən keçir: elementar cəhdlərdən tutmuş ən mürəkkəb sosial və şəxsi əhəmiyyətli davranış formalarına qədər.

Ailə tərbiyəsi də geniş zaman diapazonuna malikdir: o, insanın həyatı boyu davam edir, günün istənilən vaxtında, ilin istənilən vaxtında baş verir. İnsan öz faydalı (və ya əlverişsiz) təsirini hətta evdən kənarda olanda da yaşayır: məktəbdə, işdə, başqa şəhərdə tətildə, işgüzar səfərdə.

Bu əsərdə də ailənin iki övladının artıq böyük gənc oğlan olmalarına baxmayaq, hələ də ailə və ailədəki mühit, valideynlərin davranışları, fikirləri onlara çox təsir edir.

Ailə müəyyən çətinliklər, ziddiyyətlər və tərbiyə təsirinin mənfi cəhətləri ilə doludur. Tərbiyə prosesində nəzərə alınmalı olan ailə tərbiyəsinin ən çox yayılmış mənfi amilləri bunlardır:

- maddi nizam amillərinin qeyri-adekvat təsiri: əşyaların çoxluğu və ya olmaması, maddi rifahın artan insanın mənəvi ehtiyaclarından üstün olması, maddi ehtiyacların və onların ödənilməsi imkanlarının uyğunsuzluğu, əxlaqsızlıq və qanunsuzluq;

- uşaqların mənəvi inkişafına can atmaması;

- avtoritarizm və ya "liberalizm", cəzasızlıq və bağışlanma;

- ailədə normal psixoloji iqlimin olmaması;

- hər hansı təzahürlərində fanatizm;

- böyüklərin qeyri-qanuni davranışı.

Bu amillərdən bəziləri "Uzun günün gecəyə səyahəti" əsərində vardır.

Ailənin müxtəlif funksiyaları arasında gənc nəslin tərbiyəsi, şübhəsiz ki, birinci dərəcəli əhəmiyyət kəsb edir. Bu funksiya ailənin bütün həyatına nüfuz edir və onun fəaliyyətinin bütün aspektləri ilə əlaqələndirilir.

Bununla belə, ailə tərbiyəsi təcrübəsi göstərir ki, bəzi valideynlər öz övladlarını necə böyütməyi və inkişaf etdirməyi bilməməsi, digərlərinin istəməməsi, bəzilərinin isə hər hansı bir səbəbə görə bacara bilməməsi səbəbindən həmişə "keyfiyyətli" olmur. Deməli, hər bir ailənin az-çox təhsil imkanları, yaxud elmi baxımdan təhsil potensialı var. Evdə təhsilin nəticələri bu imkanlardan və valideynlərin onlardan nə dərəcədə əsaslı və məqsədyönlü istifadə etməsindən asılıdır .

Uşağın şəxsiyyətinin inkişafı üçün fərdi mühit kimi ailənin xüsusiyyətlərinə əsaslanaraq, ailə tərbiyəsinin prinsipləri sistemi qurulmalıdır:

- uşaqlar xeyirxahlıq və sevgi mühitində böyüməli və tərbiyə edilməlidir;

- valideynlər övladını olduğu kimi başa düşməli və qəbul etməlidir;

- tərbiyəvi təsirlər yaş, cins və fərdi xüsusiyyətlərə əsaslanmalıdır;

- şəxsiyyətə səmimi, dərin hörmətin dialektik vəhdəti və ona yüksək tələblər ailə tərbiyəsinin əsasını təşkil etməlidir;

- valideynlərin özlərinin şəxsiyyəti uşaqlar üçün ideal nümunədir;

- tərbiyə böyüyən insanda müsbətə əsaslanmalıdır;

- nikbinlik və əsas - ailədə uşaqlarla ünsiyyət tərzinin və tonunun əsasıdır.

"Uzun günün gecəyə səyahəti" əsərində nikbinlik, demək olar ki, yoxdur. Əsərdə bədbinlik hökm sürür.

Tamaşa bir neçə səbəbə görə bir vaxtlar yaxın münasibətdə olan sonradan isə illər ərzində pisləşən Tayron ailəsindən bəhs edir: Merinin narkotika aludəçisi, Tayron Ceymi və Edmundun alkoqolizmi, Tayronun xəsisliyi, oğlanların işə və pula laqeyd münasibəti və bir sıra digər amillər. Tamaşa qurulduqca, valideynlər qocalır və oğullarının böyük nailiyyətlər əldə edəcəyinə həmişə ümid bəslədikləri halda, bu ümidi tərk edilmiş ümidsizlik əvəz etməyə başlayır.

"Uzun günün gecəyə səyahəti" pyesində Pablo Pikassonun "Gernika" əsərindən və ispan müharibəsindən də bəhs olunur və müəllif ailənin dağılmasının səbəblərini göstərməyə çalışır.

Mənəvi dəyərlərə məhəl qoymamaq Amerika cəmiyyətinin gələcəyi haqqında düşünməyi vacib edib. Bütün dramaturqlar gələcək nəsillər üçün gözlənilən təhlükənin qarşısını almağa, qadın və kişilərin psixoloji quruluşunu öyrənməyə yönəlib.

II FƏSİL. ƏSƏRİN QURULUŞU, SƏHNƏ TARİXİ, UĞURU VƏ İDEYA İSTİQAMƏTLƏRİ

2.1. Əsərin quruluşu, sujet və kompozisiyası

Yucin O'Nil “Uzun günün gecəyə səyahəti” əsərini 1940-cı ildə evliliklərinin 12 illiyi münasibəti ilə həyat yoldaşı üçün yazıb. Pyes dörd hissədən ibarətdir.

Tamaşada bir ailənin bir gün ərzində yaşadığı əhvalatdan bəhs edilir. O'Nil bizə zamanın keçidini xüsusilə ürəkaçan bir şəkildə göstərir. Gün keçdikcə Meri qəbul etdiyi morfindən daha çox təsirlənir. Kişilər isə getdikcə sərxoş olurlar. Kişilərin içki içdiyini görsək də, O'Nil bizə heç vaxt Merinin morfin istifadə etdiyini göstərmir; biz yalnız onun üzərində olan təsirini görürük.

O'Nilin işıqlandırma təsviri bizə zamanın necə keçdiyini göstərən başqa bir üsuldur. Tamaşa başlayanda (səhər) o, bizə deyir ki, “günəş pəncərələrdən daxil olur” [22, p.6].

Meri morfin asılılığının olması və Edmundun son həftələrdə çox şiddətli öskürməyə başlaması kimi tibbi fəlakətlərin tədricən aşkarlanması tamaşanın süjetinin çox hissəsini təşkil edir.

Bu arqumentlər 4 səhnə ərzində dəfələrlə baş verir. Bütün hərəkətlər qonaq otağında qurulur və sonuncudan başqa bütün səhnələr yeməkdən dərhal əvvəl və ya dərhal sonra baş verir.

II səhnənin əvvəlində (günortadan sonra) o, bizə deyir ki, “otağa heç bir günəş işığı daxil olmur. Gün sonunda hələ də yaxşı, lakin getdikcə qızmar, havada günəşin parıltısını yumşaldan zəif dumanlı” olduğunu deyir. Və beləliklə - işıq dəyişməklə - tamaşanın sonuna qədər gedir. İşıqlandırma dizaynı vasitəsilə biz əslində “gecəyə uzanan bir günün səyahətini” görürük.

Tamaşada personajlar real insanlar kimi danışırlar. Gün keçdikcə personajlar fərqli səslənir. Kişilər içdikcə, Merinin morfindən istifadə etdikcə, təsiri altında olmaları nəticəsində dilləri dəyişir.

O'Nil asılılıq, günahkarlıq və xəyanət kimi çətin, real həyat problemlərini həll edir. Tamaşa Brodveydə görünəndə əvvəllər buna bənzər heç nə

görülməmişdi. Tamaşa əsas personajların və daha geniş mənada tamaşaçıların dərin psixoloji xüsusiyyətlərini ifşa etdi [38].

Beləliklə, "Uzun günün gecəyəyə səyahəti" əsərində II səhnə quruluş baxımından tamaşanın yeməklər ətrafında qurulduğu fikrini gücləndirir. I səhnə ailənin səhər yeməyindən qayıdarkən müəyyən edilir; II səhnə ailənin nahara hazırlaşdığı zaman baş verir; III səhnə ailə şam yeməyinə hazırlaşarkən təyin olunur; IV səhnə kişilərin son içkilərini içdikləri zaman gecə gec saatlarda baş verir. Yeməklərin strukturu yeməklərin Tayron ailəsi üçün əsas olduğunu göstərilir, çünki yeməklər bütün dörd nəfəri ənənəvi ailə şəraitində bir araya gətirir.

Tamaşada hər bir səhnədə gözləmə və bərpa hissi var. II səhnənin birinci hissəsində və III səhnədə daimi əsas hadisənin, yeməyin baş verməsini gözləmək hissi var. I səhnədə və II səhnənin sonrakı hissəsində personajların hamısı növbəti yeməyə qədər işlərini görürlər. Bu yemək quruluşu, alkoqolizmin bu quruluşu kimi, çox təkrarlanır və bu, ailə üçün həyatın dəyişməz təbiətini daha da qabarıq şəkildə göstərir.

Hər bir pərdə iki xüsusi personaj arasındakı qarşılıqlı əlaqəyə diqqət yetirir: I pərdədə Meri və Tayron; II pərdədə Tayron və Ceymi, həmçinin Edmund və Meri; III pərdədə Meri və Ceymi; IV pərdədə Tayron və Edmund, eləcə də Edmund və Ceymi.

Bu tamaşada O'Nil öz tərcümeyi-halından başqa, həyatı ümumilikdə "bir növ davamlı axtarışın dramatik mərhələlərini" təşkil edir [27, p.9].

O, şəxsi həyatının, ailəsinin və dövrünün problemləri ilə mübarizə aparırdı və bunu "bu günün xəstəliyi" kimi yekunlaşdırır [30, p.11].

Bu mübarizələr sanki bütün zaman və məkanlarda insanın ümumbəşəri problemlərini yekunlaşdırır.

Bu tamaşa O'Nilin həyatını formalaşdıran ən həlledici qüvvələrin amansız ekspozisiyasıdır. O'Nil, əlli yaşında, bunu yazmağı lazım bildi, çünki o, ölümündən əvvəl kim və nə olduğu barədə son açıq hesabat təqdim etmək istəyirdi.

1912-ci ilin Yeni Londonunda çəkilən bu dramda müəllif özü və ailəsi haqqında həqiqətən nə düşündüyünü nümayiş etdirdi. Bu, O'Nil ailəsinin ən pis halda necə göründüyünə dair kədərli bir mənzərədir. Onun ailə üzvlərinə qarşı topladığı bütün acı və qəzəb hissləri bu avtobioqrafik faciədə əks olunur [37, p.226].

Dramaturq əslində zaman və məkanın klassik vəhdətlərini qoruyub saxlayır. "Uzun günün gecəyə səyahəti" ndə O'Nil bu birlik prinsipinə əməl edir. O, öz pyesini klassik birliklərə uyğunlaşdırmaq üçün günün bölgüləri ilə məqbul harmoniyada dörd pərdəyə bölür: Birinci pərdə səhər 8.30-da, ikinci pərdə 12.45-də, üçüncü pərdə həmin axşam saat 6.30-da və dördüncü pərdə gecə yarısı. Hər bir hərəkət həmin günün bir hissəsidir və buna görə də, bu hərəkətlərin müddəti reallıqda zamanın keçməsi ilə ciddi şəkildə uyğundur.

Əksər klassik pyeslər kimi, O'Nilin pyesi də keçmişdə qurulub. Güclü realizmlə o, Tayron ailəsinin yay evində çox uzun, ağrılı, tutqun və sonsuz bir günü təsvir edir. Bu O'Nilin öz evinin təsviridir. Bu, hadisələrin baş verdiyi və ailənin bütün keçmişini oyatdığı və onun qarşılıqlı əlaqələrinin hər tərəfini açıqladığı əlamətdar bir gündür.

Səhnə arxası həyatı Meri üçün dəhşətli idi. O, ərinin məşqləri və çıxışları zamanı otel otağında qalırdı. O, şəxsi dünyasının onu təcrid etdiyini və özünü Tayron sahəsinə girməyə məcbur edə bilməyəcəyini düşünürdü. Onun dünyası tamaşada təqdim olunan kimi sadəcə günlərin təkrarı kimi görünürdü. O, fikirləşərək ah çəkir: "Mən heç vaxt teatrda özümü evdəki kimi hiss etməmişəm. Cənab Tayron məni bütün qastrol səfərlərində onunla getməyə məcbur etsə də, onun şirkətindəki insanlarla çox az əlaqəm olub. Ona görə yox ki, mənim onlara qarşı bir hissim var. Onlar mənə həmişə mehriban olublar, mən də onlara. Amma heç vaxt onların yanında özümü evdəki kimi hiss etməmişəm. Onların həyatı mənim həyatım deyil [22, p.144].

Meri Tayron, ehtimal ki, hər hansı digər personajdan reallığa daha yaxındır. Meri, uğurlu irlandiyalı mühacir iş adamının qızı idi. Ailəsi ona ali təhsil vermişdi. O, həyata mənəvi baxışa meyl edirdi. Bir monastırda yetişdirilmiş bir qız olaraq, o,

dünyadan kənar, məsum və romantik idi. Ella (Meri) gələcək əri Ceyms O'Nilin (Tayron) əksi idi. Ceyms O'Nil heç bir rəsmi təhsili olmayan, yoxsulluqla mübarizə aparan aktyor idi. Meri Tayron ilə evlənəndə o, mümkün olmayanı gözləyirdi. O, yüksək cəmiyyətdə rahat yaşamaq arzusunda idi. Lakin Merinin həyatdakı romantik obrazı indiki vəziyyətinin reallığı ilə sarsılmışdı, çünki o, həyatını əri ilə səyahətdə keçirmişdir. O, evinin əsl ev olduğunu hiss etmirdi, o, heç vaxt Tayron ilə həqiqətən evi olmadığına inanırdı: "Mən heç vaxt onun mənim evim olduğunu hiss etməmişəm" [22, p.163].

Əslində, Tayron Merini sevirdi. Evləndikdən sonra həyat yoldaşını teatr dünyasının kobudluğundan qorumaq üçün əlindən gələni etdi. Ömrü boyu ona sadiq qaldı, ona ev tikdi və onun qayğısına qalmaq üçün dəfələrlə işini tərk etdi. Lakin o, öz keçmişini unuda bilmirdi. Həmçinin, Tayron karyerasının şərtlərini düzəldə bilmədi və ikinci körpəsinin fəlakətli ölümünü dayandıra bilmədi. Özünü tamamilə dəyişə bilmədi. O, yalnız həyat yoldaşını sədaqətlə sevsə də, içkini də sevirdi. Tamaşada Meri ərini tənqid edərək, onun evə sərxoş qayıtdığı vaxtlardan danışıb. Bal ayında o, Tayronun çox içki içdiyini və onunla evləndiyinə peşman olduğunu gördü: "Ceyms, səni sevməyə kömək edə bilməsəm də, bu qədər çox içdiyini bilsəydim, heç vaxt səninlə evlənməzdim" [22, p.165].

Tayron həmişə evdən uzaqda idi və bəzən nahara vaxtında qoşula bilmirdi. O, klublarda və ya bar otaqlarında içki içməyə üstünlük verirdi. O, dostları ilə şəhər kənarında ünsiyyət quranda daha çox məmnun idi.

Bütün bunlara baxmayaraq, Ceymsin Meriyə olan sevgisi tamaşanın ən həssas, əsaslı və daimi elementidir. Ceyms və Meri arasındakı sevgi münasibəti müsbətdir.

İçki və yorğunluq silsiləsi Tayronların gündəlik həyatının bir hissəsidir. Tamaşa davamlı münaqişələr üzərində qurulub. O'Nil keçmiş həyatını açıq şəkildə xatırlayır, onu amansızcasına araşdırır və hərtərəfli təqdim edir. O, diqqətini ailəsi daxilindəki münasibətlər və münaqişələr üzərində cəmləşdirir.

Münaqişələr aydındır və gecə yaxınlaşdıqca tamaşanın gərgin atmosferi daha da artır. Tayronun Ceymini tənqid etməsi Edmundun əsəbləşməsinə və öskürək tutmasına səbəb olur. Ceymi Edmundun həqiqətən xəstə olduğunu açıqlayır. Tayron onun şərhinə xəbərdarlıqedici baxışla cavab verir ki, sanki Meriyə nəsə tapmasına mane olmağa çalışır, buna görə də Ceymi anasını sakitləşdirmək üçün ifadəsini dəyişdirir [45, p.55].

I səhnə tamaşanın bütün əsas konfliktlərini müəyyənləşdirir. Meri içəri girib Tayron və Ceymidən nə haqqında dalaşdıqlarını soruşduqda, Ceymi cavab verir: "Eyni köhnə şeylər" [22, p.17].

Bunlar heç vaxt həll olunmayan köhnə mübahisələrdir. Onların Edmundun xəstəliyi haqqında danışması tamaşanın ən davamlı sualına səbəb olur: günahkar kimdir? Ceymi Edmundun vərəm xəstəliyinə tutulmasının səbəbinin atasının xəsisliyində olduğunu görür. O, Tayronu günahlandırır: “Əgər o, ilk dəfə xəstələnəndə onu əsl həkimə göndərsəydiniz, bu, heç vaxt baş verməzdi”

Digər tərəfdən, Tayron Edmundun vəziyyətinə görə Ceymini günahlandırır: "Edmundun xəstəliyi haqqında nə qədər az danışsan, vicdan üçün bir o qədər yaxşıdır! Sən hamıdan daha məsuliyyətlisən!" [22, p.33].

Bir dramaturq kimi O'Nil pyeslərində səhnə istiqamətlərindən çox istifadə edir. O, həmişə tamaşanı oxuyan insanlar və onu hazırlayanlar üçün mükəmməl bir şəkil təsvir etməyə çalışır. Səhnə istiqamətlərini yazarkən O'Nil aktyorları və rejissoru effektiv şəkildə istiqamətləndirməyə çalışır və onlara əsəri necə başa düşmək barədə dərin fikirlər təklif edir ki, onlar mahiyyətcə nəzərdə tutduğu effekti yarada bilsinlər. Və aydındır ki, onun ətraflı səhnə istiqamətləri oxuculara daha çox məlumat verir ki, onlar tamaşanı öz təxəyyüllərində səhnələşdirə bilsinlər. Xülasə, "O'Nilin səhnə istiqamətləri dəqiq, inandırıcı və düşündürücüdür" [54, c.211].

Onun personajların simasını və geyimlərini əks etdirən mükəmməl səhnə istiqamətləri onları daxildən əks etdirmək məqsədi daşıyır. Bu, həqiqətən də onun üsyançı dramaturq kimi ənənəvi səhnə istiqamətlərinə verdiyi töhfədir. O'Nil digər

dramaturqlardan fərqli olaraq daha çox səhnə istiqamətlərindən peşəkarcasına istifadə edir, tamaşasının necə dramatikləşdirilməsini istədiyini göstərir. O'Nil bütün səhnə parametrlərini geniş dəqiqliklə çəkir [43, p.144].

O'Nilin bədən dili və üz ifadələri yüksək dəqiqliyə malikdir. Birinci səhnədə Meri onun solğun lütfündən bəhs edərkən, Ceymi onu tərifləyir və Tayron ona deyir: “Gözlərin gözəldir” [22, p.19]. və ona bir zamanlar olduğu cazibədar məktəbli qızını canlandıran bir öpücük verir: “Onun üzü işıqlanır. Birdən-birə və heyrətləndirici şəkildə onun simasında bir vaxtlar olduğu, ölülərin ruhu deyil, hələ də onun canlı hissəsi olan qızı görür” [22, p.20].

Onun uzun açılış səhnəsi istiqamətləri oxucuya personajların necə göründüyünü və bu istiqamətlərlə əlaqələndirilmənin hansı simvolik əhəmiyyət daşıdığını göstərir. Tayronun xarici görünüşünü təsvir edən müəllifin səhnə istiqamətləri belədir: Onun geyimi, şübhəsiz ki, heç bir romantik hissəyə uyğun gəlmir. O, əynində ipli, boz kostyumu və parıltısız qara ayaqqabısı, yaxasız köynək, qalın ağ dəsmalı boğazına düyünlənmişdi. Bu insanda diqqətsiz bir şey yoxdur. Bu, adi haldır. Paltarını faydasının həddi-hüduduna qədər geyinməyə inanır, necə göründüyünə fikir vermir [21, p.7].

Tayronun cırıq paltarları onun maliyyə qənaətindən xəbər verir. Dramaturq ailənin təhsilini vurğulayır. Tayron ailəsini parçalayan ziddiyyətli gərginliyin başqa bir növü intellektual konflikt şəklində ortaya çıxır və bu, “müasirlik dövrünə qədəm qoyan Amerikanı narahat edən hakimiyyət böhranını əks etdirir.

Müasir mütəfəkkirlərin ədəbi irslərinin O'Nilin düşüncəsinə və yazısına təsiri bu tamaşada yaxşı sənədləşdirilmişdir. Pyesdə kitab rəflərinin təsviri Tayron ailəsinin təhsilli olduğunu göstərir. Qonaq otağı da keçmiş və indiki Qərb kanonik ədəbi mətnlərinin əksəriyyətini ehtiva edən kitablarla doludur. Qonaq otağının iki qapısı arasındakı arxa divara qarşı, müxtəlif məşhur və müasir Avropa yazıçılarının kitabları olan kiçik bir kitab şkafı var: “Balzak, Zola, Stendal romanları, Şopenhauyerin, Nitsşenin, Marksın fəlsəfi və sosioloji əsərləri, Engels, Kropotkin,

Maks Sterner, İbsenin, Şounun, Strindberqin pyesləri, Svinbern, Rossetti, Uayldın, Ernest Dousonun, Kiplinqin və s.

Sol divarda: Düma, Viktor Hüqo, Çarlz Lever dəstləri olan böyük, şüşəli kitab şkafı, üç dəst Şekspir, əlli böyük cilddə dünyanın ən yaxşı ədəbiyyatı və köhnə pyeslərin müxtəlif cildləri, poeziya və İrlandiyanın bir neçə tarixi [47, p.58].

Üstəlik, bu kitabların oxunduğu görünür. Rəflərdəki İrlandiya ədəbiyyatı ailənin İrlandiya irsinə hörmətini göstərir. Tayron və Edmund hər ikisi intellektual şəxsiyyətlərdir. Edmund, ailənin ziyalı oğlu olan O'Nil kimi həssas və istedadlıdır. Gənc ikən Edmund romantik şeir və fəlsəfə oxuyub.

Tamaşada Edmund şəhər qəzetində müxbir kimi işləyir və burada da şeirlərinin bir hissəsini dərc edir. Edmund bir çox böyük yaradıcı meyllərə malikdir. O, şair olmaq arzusundadır.

Tayron öz zəkasını Şekspir sevgisində nümayiş etdirir. O, Şekspirin hər əsərinin xırda detallarını bilir. Tayron Şekspirə üstünlük verdiyi və Edmundun adətən oxuduğu və heyran olduğu bütün digər müəllifləri rədd edərək onun üzərində səlahiyyətini təsdiqləməyə çalışır. Lakin Edmund atasını ziyalı kimi görmür.

Ceymi də yüksək intellektualdır. Tayron Edmundun poeziya və fəlsəfə zövqünün Ceymi kimi zəif olduğunu düşünür.

Personajların təsvirləri əlverişli təəssürat yaradır ki, onlar öz yaşlarından daha gənc görünürlər, yaşlarına baxmayaraq hələ də cazibədardırlar. Beləliklə, diqqətli simvolik səhnə dizaynı vasitəsilə tamaşaçılar Tayron ailəsinin mükəmməl obrazını görürlər. Bununla belə, əsərdə o da aydın olur ki, hər kəsin arzuladığı sərvətə, elitanın klassik təhsilinə və şəxsi görünüşünə baxmayaraq, ailə gözlənilən xoşbəxt qrupdan çox uzaqdır.

Tayron qənaətcilliyini etiraf edir və sağalmaq üçün Edmundu sanatoriyasına istədiyi yerə göndərməyə razılaşır. Ona görə də ciddi ailə münaqişələrindən ikisi tamaşanın sonunda müəyyən qədər həll olunur. Aydındır ki, bəzi problemlər davam etməkdə idi, xüsusən də Merini narkotik asılılığı.

Tamaşa o mənada başa çatır ki, bu günün hadisələri əslində hər gün olduğu kimi ittihamlar, sınmış arzular, peşmanlıqlar, münaqişələr, nifrət, sevgi və narkotiklər silsiləsində sıxışıb qalmış ailə həyatında hər gün olduğu kimidir.

IV pərdənin sonuna çatdıq. Spirtli içki qəbul etdikdən sonra oğlanlar evə gəlirlər ki, Meri morfindən çox istifadə edir və keçmişi ilə bağlı halüsinasiyalar görür. Ətrafında baş verənlərdən xəbərsiz, o, yetkin mənliyinin bir qabığıdır. Meri bütün həyatının qarşısında olduğunu hiss edəndə çox ağılı qızlığına qayıdır.

Tamaşanın sonunda hər şey zirvəyə çatır. Aralarında barışıq işarələri ola bilər, lakin Merinin kədərli vəziyyəti mərkəzi mərhələyə keçir.

Tayron ailəsinin gələcəyi qeyri-müəyyəndir. Yaxşı, pərdələr kulminasiya nöqtəsində enir, ona görə də biz heç vaxt nəticəni öyrənə bilmirik. Kim yaşayır? Kim ölür? Meri nə vaxtsa vərdişindən əl çəkəcəkmi? Ceymi və Ceyms spirtli içkidən istifadə edəcəklərmi? Sanatoriya Edmund üçün xeyirli olacaqmı? Qardaşlar dost ola biləcəkmi? Bütün bunları , deyəsən, heç vaxt bilməyəcəyik.

"Uzun günün gecəyə səyahəti" nin süjet xülasəsini tərtib etmək bir az çətindir, çünki süjet yolunda həqiqətən çox şey yoxdur.

2.2. Əsərdə ailə və məişət məsələlərinin cəmiyyətə təsiri

O'Nilin pyesi on doqquzuncu əsrin əvvəllərində orta səviyyəli ailə həyatının dünyasını təqdim edir. Bütün personajların ailənin dağılmasına səbəb olan bir neçə faciəvi qüsurları var.

Tamaşada ailə üzvlərinin bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqəsi davamlı və yorucu emosional qarşıdurmalardan ibarətdir ki, bu da başqaları ilə yaşamağın mütləq dözümlülük gücünü tələb etdiyini göstərir. Ailənin bütün üzvləri ağır, kədərli ailə içində bir yerdə qalıblar. Onların reaksiyaları keçmişlərindən qaynaqlanır. Məsələn, Edmund öskürəndə anası vərəmdən ölən atasını xatırlayır. Meri Edmunda deyir: "Sən xəstələnəndə sənə nifrət edirəm! Mən sizə atamın ölümünü xatırlatmanızı qadağan edirəm" [22, p.104] .

Bu uzun gün ərzində xasiyyətcə oxşar olan Meri və Edmund söhbətlərin çox hissəsini təşkil edir.

O'Nil "Uzun günün gecəyə səyahəti"ndə ağrılarının gücünü göstərir. Tamaşa gecəyə doğru irəlilədikcə, dörd üzv ya birlikdə, ya da cüt-cüt söhbət edirlər. Onların söhbətindən keçmiş yavaş-yavaş açılır. Bu ifşalar zamanı bir sıra ittiham və peşmanlıq dəfələrlə bir-birini əvəz edirdi. Pyes boyu indiki zaman öz formasını keçmişdə qeyd olunan və ya tədricən açıqlanan hadisələrdən alır. O'Nil təsirli dialoq vasitəsilə vəfat etmiş insanların xatirəsini dirildir və tədricən keçmiş günahlarını ortaya qoyur.

Bu tamaşada O'Nil ənənəvi Amerika ailəsinin dağılmasını və səfalətini araşdırır. O, Amerika ailə həyatının faciəvi tərəfini təsvir edir. Onun Tayronların faciəsini təsviri bütövlükdə müasir ailənin simvoludur.

O'Nilin bir çox pyesləri nəsillərdən bəhs edir. O, irsiyyətin gücünə inanmağa meyllidir. Ailə bağları onun pyeslərində çox güclüdür, nənə və baba nəvələrinin həyatında güclü rol oynayır. O'Nil hesab edir ki, uşaqların bütün təcrübələri və onların valideynləri ilə münasibətləri irsiyyətlə bağlıdır[50, c.63].

Tayron ailəsinin üzvləri indiki zamana, onun tutqun reallığına və bərbadlığına dərin nifrət bəsləyirlər. Onlar xoşbəxtlik axtarmaq üçün keçmişə qaçır və xəyallarını yenidən yaşadırlar.

"Uzun günün gecəyə səyahəti" sözün həqiqi mənasında çox uzun bir günün gecəyə əridiyini göstərir. Başlıq irəliləyişə işarə etsə də, tamaşa daim keçmişə doğru gedir. Uzun səyahət keçmişə səyahətdir. Başlıq bu tamaşanın ikili təbiətindən xəbər verir. İkili hərəkət belədir: ailə günün keçməsi ilə ifadə olunduğu kimi inkişaf edir, lakin eyni zamanda, personajlar getdikcə sərxoş olduqca, zaman keçdikcə yaxşı xatirələrə və daha xoşbəxt olduqlarını düşündükləri günlərə zehni olaraq daha da uzaqlaşırlar.

Tayron ailəsindəki 4 nəfər qaçılmaz bir taleyin tələsinə düşür. Ailə qəzəb, qınama və təəssüf qüvvələri ilə əhatə olunub. Bir ailənin xoşbəxt yaşaması üçün onun təməlinin sabit və sağlam olması bütün ailəni dəstəkləməsi vacibdir, lakin

Tayron ailəsində ana Meri keçmişi xatırladan morfinin köməyi ilə dinclik və məmnunluq axtarır. Bu onu reallıqdan getdikcə uzaqlaşdırır. Merinin daxilində qeyri-bərabər eqo, onun indiki reallığı və id, şəxsi dünyası var.

Aldadıcı maskalar üzücü həqiqətlərdən qaçmaq üçün taxılır. Qəhrəmanların həqiqəti özündən gizlətmək üçün mübarizə apardıqları özünü aldatmaları acınacaqlıdır. Meri Edmundun xəstəliyini dərindən inkar edir. Ona xas olan inkar vəziyyəti ona Edmundun ağır xəstə olduğunu etiraf etməyə imkan vermir. Onun öskürdüyünü eşidən Meri Edmundun yayda soyuqdəymə olduğunu deyir. O, Edmundun sadəcə soyuqdəymədən əziyyət çəkdiyinə dair sakitləşdirici inamla özünü aldatmağa çalışır. Ceymi ilə danışarkən Meri bunun ciddi bir xəstəlik olmadığını təkid edir:

CEYMİ: (həqiqətən narahatdır). Bu, təkcə onun soyuqdəyməsi deyil. Uşaq lənətə gəlmiş xəstədir.

MERİ: (kinlə ona tərəf çevrilir). Bunu niyə deyirsən? Bu sadəcə soyuqdur! Bunu hər kəs deyə bilər! Həmişə mənfi şeyləri xəyal edirsən! [22, p.23].

Aydındır ki, Meri özünü aldadır. O, həqiqətlə üzləşə bilmir və inkardan istifadə edərək, Edmundun xəstə olmadığına inanaraq özünü aldadır.

Meri Edmundun vərəm xəstəliyindən əziyyət çəkdiyini qəbul etmənin, atasının eyni infeksiyadan öldüyü zamankı kimi ağrıya səbəb olacağını öz daxilində dərk edir. O, ikinci dəfə oxşar vəziyyətdən qaçmağa ciddi şəkildə çalışır, buna görə də qəsdən Edmund xəstəliyinin vərəm olduğunu etiraf etməməyə üstünlük verir, lakin bunu normal soyuqdəymə kimi təsvir edir.

Meri bu acı reallıqla üzləşməkdənsə, inkarın fantaziya dünyasında yaşamaqla kifayətlənir. Pilləkənlərlə enərkən Edmundun öskürəyini eşidəndə "ayağa qalxır, sanki səsdən qaçmaq istəyirdi" [22, p.32].

Meri başqa bir uşaq Yucinin ölümündən sonra Edmundu dünyaya gətirir. Tayron israr etdi ki, Meri Yucini əvəz etmək üçün başqa bir uşaq dünyaya gətirsin, lakin o, yenidən yanlış bir şey olacağından qorxurdu. Meri ikinci körpəsinin

ölümünə görə özünü günahkar hiss edir: "Mən ancaq özümü günahlandırıram... Onun ölümündə mən günahkar idim" [22, p.75].

Bu təqsir hissi onun digər uşağı dünyaya gətirməkdən imtina etməsində özünü göstərirdi: "Yucin öləndən sonra and içdim ki, bir daha uşağım olmayacaq" [22, p.75].

O, Yucinin ölümünə görə özünü günahlandırır. Bununla belə, o, başqa bir körpənin olmasını istəyirdi və buna görə də Edmundu dünyaya gətirdi. Meri həmişə Edmundu böyük ümid bəslədiyi oğlu Yucini əvəz edən kiçik körpə oğlu kimi görürdü. Onun xəstəliyinin şokuna dözə bilmir. Bundan əlavə, Edmundun ölüm ehtimalı Meri üçün açıq şəkildə narahat edir.

Tayronlar sonda anlayırlar ki, onlar indiki zamanın reallığından geri çəkilə bilməzlər. Ailənin hər bir üzvü öz ağrıları və səhvləri ilə birbaşa üz-üzə gəlmək əvəzinə, kədərli indiki həyatdan qopmaq üçün itirilmiş yaddaşa təəssüflə sürüklənir. Ailə üzvlərinin şüursuz hərəkəti onların zehinlərində güclə işləyən şüursuz su anbarlarının nəticəsi olaraq indiki reallıqları ilə uyğun gəlmir.

Ailədə inkara güclü meyl var. Onlar qıcıqlandırıcı və ya mübahisəli mövzuları danışıqlarından kənarda saxlamağa çalışırlar. Mübahisəli mövzudan qaçmaq mümkün olmadıqda, bu əzabverici reallıqdan qaçmaq üçün başqalarının nitqinin dürüstlüyünü inkar etməyə meyllidirlər. Tayron və Ceymi Merinin sağlamlığını müzakirə edərkən, Tayron onun əvvəlkindən daha sağlam olduğuna inanaraq özünü aldatmağa çalışır.

Tayronun dağıdıcı qüsurlarından biri, qayğısız münasibətindən başqa, həddindən artıq qürurudur. Tayron ailəsinin problemlərini qəbul etmək və onlarla birbaşa məşğul olmaq əvəzinə onlara məhəl qoymur. Arvadının çöküşünü dayandırmağa çalışmaq əvəzinə, onun təhqiramiz vərdişini rədd edir.

XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində psixologiya sahəsində baş verən inqilab təkcə ədəbi əsərlərin təfsirinə deyil, həm də onların yaradılmasına təsir göstərmişdir. Əhəmiyyətli müasir ədəbiyyat əsərlərinin əksəriyyəti fəlsəfə və psixologiya kimi intellektual elmlərin işığında yazılmışdır.

“Uzun günün gecəyə səyahəti” əsərində O'Nil Amerika xəyalının saxtalığını və uğursuzluğunu ortaya qoyur. Freyd psixologiyasından ağır şəkildə istifadə etməsi və Amerika yuxusu mifini rədd etməsi ilə O'Nil xarici dünyaya və XIX əsr Amerika teatrının yalançı sentimental dünyasına qarşı intellektual üsyanını təsvir edir.

Beləliklə, onun Amerika kapitalizmini pisləməsi və insan psixikasının ən dərin əməliyyatlarını araşdırmaq cəhdi O'Nilin üsyançı dramaturq kimi intellektual aspektlərini təmsil edir[54, c.72].

O'Nilin pyeslərində təsvir etdiyi dünya tutqundur. O, insanı parçalayan ictimai qüvvələrdə çox iştirak edir. O, bütün bəşəriyyətin problem və situasiyalarını əhatə edən bir pyes yazmışdır. Tamaşa xüsusilə Tayron ailəsinin və ümumilikdə müasir ailənin faciəsidir. Onların faciəsinin ən təsirli səbəbi aralarında ailəvi ünsiyyət və anlaşma hissinin olmamasıdır. O'Nil bağışlamanın mədəni davranışın düzgün bir forması olduğunu göstərir, lakin əsərdəki personajlar bir-birlərini asanlıqla bağışlaya bilmirlər. Keçmişdən qalan köhnə bəlaları və səhvləri unuda bilmirlər.

Tamaşada keçmiş çox operativdir. Bütün personajlar keçmişə meyllidirlər və keçmişlərindən xoşbəxt xatirələri ideallaşdırmağa meyllidirlər. Keçmiş idealların daha parlaq gələcəyə doğru hərəkətə mane ola biləcəyi ideyası “Uzun günün gecəyə səyahəti” ilə əlaqəli görünür. Bununla belə, pyes personajların başqalarının öhdəsindən gəlmək üçün davranış tərzini dəyişdirsələr, gələcəyə ümidin bəzi izlərini ifadə etməklə bitir.

Beləliklə, O'Nil bu tamaşa vasitəsilə keçmişin əks-sədasını indiki vaxta qədər çəkir. O, izləyicilərə və oxuculara indiki zamanda süzülmüş, ağrılı keçmişlə üzləşməyin dəhşətli ehtiyacını daha yaxşı anlamağa imkan verir. Keçmişlərimiz bizi həm daxili səviyyədə, həm də ailəmiz daxilində fərdlər kimi müəyyən etməyə xidmət edir.

Keçmiş ailə əzablarının təsiri onun faciəvi dramaturq kimi baxışını formalaşdırdı. Şübhəsiz ki, əsər O'Nilin əsərlərini araşdırmaq və ondan həzz almaq

istəyənlər üçün əvəzolunmazdır. O'Nilin həyatının ən müəyyənedici qüvvələrini güclü şəkildə əks etdirir.

Hər bir halda tamaşada təqdim olunan simvolların personajların reallıqdan təcrid olunmasını və həqiqəti özündən gizlətmək meylini əks etdirdiyi görünür. Dumanın simvolizmi bu baxımdan demək olar ki, aydındır, çünki tamaşa ikinci pərdəyə daxil olan kimi yavaş-yavaş ailənin evinə girməyə başlayır.

Duman Tayronun yay evinin ətrafina enərkən, içəridəki ailənin üzərinə başqa bir duman çökür. Bu duman, Eugene O'Nilin "Uzun günün gecəyə səyahəti" pyesinin dörd əsas personajının hər birinin IV pərdənin sonunda üz-üzə qaldığı maddə asılılığıdır.

Meri Tayron bütün oyun boyu keçidi ən aydın şəkildə edir. I pərdədə onun əlləri narahat hərəkət edir və o, olduqca əsəbi görünür. O, II pərdədə görünəndə "daha az əsəbi göründüyündən başqa heç bir dəyişiklik hiss etmir, lakin sonra onun gözlərinin daha parlaq olduğunu və səsində və üslubunda özünəməxsus bir ayrılıq olduğunu başa düşür" [22, p.108].

Onun narkotik asılılığına qayıtmasının bu incə əlamətləri, ən açıq şəkildə kimyəvi maddənin təsiri altında olduğu son səhnəyə qədər davam edir. III pərdədə o, konsert pianoçusu və ya rahibə olmaq kimi iki uşaqlıq arzusundan danışdı. IV pərdədə o, köhnə gəlinliyini çardaqdan çıxarıb yenidən pianoda ifa etməyə cəhd edir. Bu, onun psixoloji vəziyyətini təqdim edir. O, özünü qocalıb çirkin hesab edir və tez-tez bir vaxtlar necə gənc və gözəl olduğunu xatırladır. "Onun üçün əllərin çirkinliyi, son iyirmi beş ildə əldə etdiyi çirkinlikdir, buna görə də morfinin səbəbi kimi onlarda revmatizm ağrısından istifadə edir" [57, c.228].

Beləliklə, bir vaxtlar ağrıdan xilas olmaq üçün morfindən istifadə etdiyini və bunun onu yenidən gənc hiss etdirdiyini başa düşdükdən sonra asılılığa çevrildiyini əlaqələndirmək olar.

Ailə hər bir cəmiyyətin sosial strukturunun mühüm tərkib hissəsidir və bir çox sosial funksiyaları yerinə yetirməklə bu cəmiyyətin inkişafında əhəmiyyətli rol oynayır.

Ailədə uşaqların ilkin sosiallaşması və tərbiyəsi başlayır. Hər bir ailənin mahiyyəti onun strukturunda, funksiyalarında və ailə üzvlərinin ailədəki rolunda ifadə edilir.

Ata, ilk növbədə, ailə qanunlarını tənzimləyən və ailəni idarə edən, onu həyatın müxtəlif çətinliklərindən qoruyan şəxsdir. O, öz ədaləti və iradəsi ilə övladlarının gələcək həyatında istinad nöqtəsi rolunu oynamağı bacarmalıdır. Ana isə iffətli qadın, qayğıkeş və şəfqətli valideyn, həyat yoldaşı, ailə başçısı olan insandır. Ailənin digər üzvləri olan uşaqlar valideynlərinin onlara verdiyi tərbiyə ilə, həyat təcrübəsi ilə böyüyən yeni nəsillərdir.

Ailə münasibətlərinin və ailə rollarının təhlili onun funksiyalarını başa düşmək üçün vacibdir. İnsanın ailədəki rolu cəmiyyətdəki sosial rollarından biridir.

Ailənin funksiyaları bir tərəfdən ailə-cəmiyyət, digər tərəfdən ailə-fərd arasındakı qarşılıqlı əlaqə sistemini əks etdirir.

Uşaqların intellektual qabiliyyətlərinin stimullaşdırılmasında ailə ünsiyyəti mühüm rol oynayır. Sosioloji tədqiqatlar göstərir ki, ailə tərbiyəsinin səmərəliliyi onun tərkibindən, mənəvi-psixoloji iqlimdən, sosial yönümdən, valideynlərin şəxsi nümunəsindən və nüfuzundan, onların ümumi və pedaqoji mədəniyyətindən asılıdır.

Ailənin formalaşmasına və fəaliyyətinə konkret şərait (yaşayış yeri, sosial sinif və milliyyət, maddi vəziyyət, ailə üzvlərinin təhsili, mədəni səviyyə, ailənin mənəvi və iqtisadi əsasları) təsir göstərir.

Cəmiyyətin hansı səviyyədə inkişaf etməsi ailənin inkişafından asılıdır.

Ailə üzvlərinin qarşılıqlı məhəbbət və anlayışı, övladların xoşbəxt gələcəyi, uğurları üçün çalışan valideynlər arasında səmimiyyət, qarşılıqlı hörmət və anlayış, övladların valideynlərinə hörməti və nüfuzunun qorunması ailədə əsas şərtdir.

O'Nilin əsərdədə insanın reallaşması və cəmiyyətin hər bir ailə və sosial əlaqəyə təsiri ilə bağlı araşdırmasına işıq salır.

Psixoloqlar deyə bilər ki, Tayronların heç birinin yaxşı dəstəkçisi yoxdur. Ata çox vaxt uşaqcasına davranır. Bu ailənin heç bir hörmətli lideri yoxdur və

kömək və qayğı tələb edən çoxlu insan var. Ailə məsuliyyətini öz üzərinə götürməmək "Uzun günün gücəyə səyahəti"ndə əsl problemdir, çünki personajların heç birinin ehtiyac anında müraciət edə biləcəyini hiss etdiyi kimsə yoxdur.

"Uzun günün gücəyə səyahəti" əsərində pulun vacib olduğu görünür. Ceymsin qeyd etdiyi kimi, o, uşaq ikən bir dolların dəyərini çətin yoldan öyrənib və onun ən böyük qorxusu insanların onun sərvətindən istifadə edərək onu aldatması roludur. Nəticədə, o, pul xərcləməkdə çətinlik çəkir.

Bu tamaşa bir ailəni, Tayronlar ailəsini sıxışdıran münaqişələrə diqqət yetirən səhnə dramıdır. Sonda heç kim ölməsə belə, pyes faciədir. Əksər faciələrdə qəhrəmanın ölümcül qüsuru olur və ya mühakimə yürütməkdə hansısa səhvə yol verir. Tayronların hər birinin yavaş-yavaş özlərini məhv etdikləri ən azı bir faciəli qüsuru var.

Çox vaxt Yunan faciəli qəhrəmanları taleyin qurbanı olurlar. Məsələn, Oidipi götürək. O, doğuşdan atasını öldürməyə və anası ilə yatmağa məhkum idi. Özü də bilmədən bunu edir. Yunanların tale anlayışı ilə gələcəyi idarə edən keçmişin ideyası ilə müqayisə aparmaq olar.

Uzun günün gücəyə səyahəti zamanı hər bir personajın keçmişindəki hadisələrin onları kim olduqlarına necə çevirdiyini öyrənirik. Tayronlar tanrıların əlində aciz olmasalar da (bir çox yunan faciəli qəhrəmanları kimi), onlar, şübhəsiz ki, müəyyən mənada artıq onların nəzarətində olmayan hadisələrin əsiridirlər.

O'Nilin faciəsi pessimist nəticələrə, ümidsizliyə qədər azalmır. Onun əksər pyeslərində real həyatda toqquşmalarda uduzan, lap əvvəldən arzuladıqlarına çatmayan personajlar, niyyətlərinin bir hissəsi olmayan, mahiyyət etibarı ilə özlərindən daha əhəmiyyətli olan bir şey tapırlar.

2.3. Əsərin ideyası, tərbiyə və əhəmiyyəti

"Uzun günün gecəyə səyahəti" həyatda əziyyət çəkən insanlar haqqında bir əsərdir. Əsərdəki yetkin oğullar işləmir, ata yalnız maddiyyəti düşünən insandır, ana isə ümumiyyətlə işləmir. Onlar oturub-durmağa, mübahisə etməyə və köhnə

yaraların və gələcək üçün qaranlıq perspektivlərin ağrısını çəkməyə meyllidirlər.

Tamaşanın bəzi nəşrlərində epiqraf kimi O'Nilin həyat yoldaşına yazdığı məktub daxildir. Bu, "rəsmi" epiqraf deyil, çünki O'Nil onu belə çap etməmişdir, lakin o, onu həyat yoldaşına tamaşaya bir növ giriş kimi təqdim etmişdir və nəşriyyatların niyə onun epiqraf kimi işlədiyini düşündüyünü görmək olar

Karlotta üçün, 12-ci Evlilik yubileyimizdə

Əzizim: Göz yaşı və qanla yazılmış bu köhnə kədər tamaşasının orijinal ssenarisini sənə verirəm. Xoşbəxtliyi qeyd edən bir gün üçün təəssüf ki, yersiz bir hədiyyə görünür. Amma sən bunun nə demək olduğunu başa düşəcəksən. Mən bunu mənə nəhayət ölülərimlə üz-üzə gəlməyə və bu pyesi yazmağa imkan verən məhəbbətə və incəliyinizə bir ehtiram olaraq nəzərdə tuturam - onu dərin mərhəmət və anlayışla yazın.

Bu 12 il, Sevgilim, İşığa - sevgiyə səyahət idi. Minnətdarlığımı bilirsən. Mənim sevgim!" [35, p.4].

Günün gecəyə gedişi ilə təmsil olunan zamanın dövri hərəkəti “Uzun günün gecəyə səyahəti”nin mərkəzi simvollarından biridir. Tayron ailəsi də oxşar dövrəyə düşür. Bir-birlərinə hücum edirlər, özlərini pis hiss edirlər, üzr istəyirlər, pis bir şey deyirlər, özlərini pis hiss edirlər, üzr istəyirlər... bu, heç vaxt bitməyən ailə davasıdır. Bütün oyun bu dövrlər ətrafında qurulur.

Meri Tayron “Uzun günün gecəyə səyahəti” əsərinin sonunda ölməyə bilər, lakin Tayronların qalan hissəsinin həyat yoldaşı və ana kimi tanıdığı qadın onlara tamamilə ölü görünür. Meri özünə bu qədər morfin yeritməklə, tamaşanın qalan hissəsində özünü effektiv şəkildə öldürür [61].

O'Nilin Amerika ailəsi və onun dəyərlərinə baxışı analitikdir və bu tamaşada o, həm Amerika ailəsinin, həm də Amerika cəmiyyətinin uğursuzluğu, məyusluğu və dağılmasına diqqət yetirir. "O'Nilin tədqiqi həqiqətən dünənin və bu günün Amerika ruhunun daxilinə macəralı bir səyahətdir" [55, c.11].

Amerika həyatının dəyişən şərtləri onun pyesləri üçün həm süjet, həm də material seçiminə dərindən təsir edib. Şübhəsiz ki, ətrafı onu bəşəriyyətin xüsusi

daxili və psixoloji problemlərini digər yaradıcı dramaturqlara nisbətən daha dərindən dərk etməyə vadar etmişdir. Sosial dram kimi, "Uzun günün gecəyə səyahəti" Amerika cəmiyyətinin əsas sosial problemlərini nümayiş etdirir.

"Uzun günün gecəyə səyahəti" O'Nilin həm psixoloji, həm də bədii cəhətdən inkişafının zirvəsini göstərir, çünki o, özünü əks etdirən bədii pyesdir. Ailə onun əsas işlərinin mərkəzinə çevrilir. O, "ailədəki insanların qarşılıqlı münasibətlərini hərəkətə gətirən əsas motivlərə dərin maraq göstərirdi" [28, p.136].

Dramaturq bu tamaşasında "ailə dinamikası, insan davranışı və insan vəziyyəti haqqında anlayışlarla zəngin ailə dramını yaratmışdır" [25, p.14].

"Uzun günün gecəyə səyahəti" personajların şəxsi psixologiyasını göstərdiyi fərqli bir səyahətdir. Ata üçün bu, əvvəlki uğurlarından uzaq, yalançı yolda kədərli bir səyahətdir. Ana üçün bu, narkotiklərin və xəyalların dumanına faciəli bir səyahətidir. Ceymi üçün bu, ümidsizliyin qaranlığına çıxılmaz bir səyahətdir. Edmund üçün bu, gecədən sonrakı səyahətdir. Bu bir-birindən fərqli personajların psixoanalizi və səyahətlərinin fərqliliyi tamaşanın əsasını təşkil edir [56, c.162-163].

O'Nil tamaşaçılara və oxuculara həddindən artıq emosional təsir göstərən dram yazmağı bacardı. O, pyesinin realist çərçivəsi daxilində simvolizmdən çox səmərəli istifadə edir. Səhər ənənəvi ailə həyatının portretindən tutmuş, gecələrinin faciəli reallığına qədər ailə bir gün ərzində izlənilir. Simvolik səviyyədə "gün" sözü günəş işığı və ümid əlaməti kimi xidmət edir. "Gecə" sözü simvolik mənada qaranlıq və ümidsizlik deməkdir.

Diqqətlə araşdırma göstərir ki, pyes şəxsiyyətlərinin qiymətləndirilməsi bir növ psixoanaliz tələb edən personajlarla doludur. Belə ki, Freydin nəzəriyyələri "XX əsrin ideyalarına, ədəbiyyatına və incəsənətinə böyük təsir göstərir" [23, p.67].

Psixoanaliz elminin banisi olan avstriyalı nevroloq Ziqmund Freyd insan şüurunun strukturunu və proseslərini üç psixi hissəyə ayırır: id, eqo və supereqo.

Bu modeldən asılı olaraq “id bədənin ehtiyacları ilə əlaqəli olan instinktlərə aiddir” [24, p.148].

Beləliklə, id, insanın əvvəlcə heyvani təbiətə malik olan bütün əsas hərəkətlərini ehtiva edir.

Eqonun funksiyası, id-in bütün hərəkətlərini boğmaq, “o cəmiyyətdən həzz almaq üçün bu impulsları bloklamaq və şüursuzluğa qaytarmaq üçün supereqonun pozulmaması üçün necə hərəkət edəcəyinə qərar verməkdir.

Freydə görə, oğlan anasına qarşı istəklərini, atasına qarşı qısqanclığını boğur. Bu təcrübə oğlanın şüursuzluğunda baş verir, burada o, bu hissləri boğur və buna görə də güclü emosional münaqişələrdən keçir. “Arzuların basdırılması oğlan uşağına atanın yeri və “kişi” rolu ilə eyniləşdirməyə imkan verir” [36, p.133].

Freyd uzun illər ruhi xəstələrlə işləmiş bu xəstələr üzərində apardığı təcrübələr nəticəsində o, insan şəxsiyyətindəki psixi pozğunluqların səbəbini onların uşaqlıq travmaları ilə əlaqələndirmişdir.

Z. Freydin qənaətinə görə insanın şəxsiyyəti beş yaşına kimi formalaşır. Altı yaşında isə durğunluq dövrü başlayır. Yeniyetməlik çağında bu durğunluqdan çıxıb yenidən canlanır.

Beləliklə, Freydin nəzəriyyələri müasir yazıya çox böyük təsir göstərmişdir. O'Nil psixoanalizlə maraqlanır və Freydin ideyalarının təbliğindən güclü şəkildə təsirlənirdi.

Psixoloji dram kimi, “Uzun günün gecəyə səyahəti” “psixoloji prinsiplərin intensiv şəkildə qarşılıqlı təsirini” nümayiş etdirir [46, c.45].

O, “bir ailədə gizlənən ehtirasları yenidən yaradır” [17, p.77].

Freydin təqdim etdiyi zehni proseslər “əxlaqi senzura, vicdan və qürur” olan id, eqo və supereqonu ehtiva edir. Bunlar insanın həm özü, həm də cəmiyyəti ilə bağlı davranış və düşüncələrini formalaşdırır. İnsan şüurunun bu komponentindəki hər hansı bir qarışıqlıq, Tayron ailəsinin üzvləri ilə olduğu kimi, insanın daxilində narahatlıq yaradar. Onlar indiki həyatlarından razı deyillər. Tayron ailəsi bölünür və onun hər bir üzvü özünü başqalarından yad hiss edir. Ailədaxili ünsiyyət kəskin

şəkildə pozulur. Bu ünsiyyət uğursuzluğu onların bir-birlərinə olan sevgilərini etiraf etmələrinə imkan vermir.

Psixoloji nəzəriyyəyə görə, bu ailə Freydin həzz prinsipi adlandırdığı şeyi sıxışdırır. Freyd üçün həzz prinsipi “ilkin həyat prinsipidir” [46, c.129].

Freyd hesab edir ki, həzz prinsipi bütün insanlarda doğulur və onlar onu boğduqları zaman zərər verə biləcək təsirlər olur. Əsərdəki Tayron obrazı həzz prinsipinin sıxışdırılmasından ciddi şəkildə təsirlənən bir insanın ən böyük nümunəsidir.

Tayron vasitəsilə dramaturq adi həyatından daha böyük bir şey arzuladığını göstərir. Tayron daha çox var-dövlət əldə etmək və stresli ailə həyatından qaçmaq istəyir. Həyatının yaxşılaşmasına və firavanlığına mane olan hər hansı bir çətinliyi dəf etməyə çalışır. Onun narahat olmayan ambisiyası maliyyə uğurudur. Tayron İrlandiyadan ayrılaraq yoxsulluqdan xilas olmaq və Amerika yuxusu mifini axtarmaq üçün Amerikaya səyahət edən kəndli sinfindən olan birinci nəsil irland katolik mühacirlərinin oğludur.

“Müasir dramda spirt və narkotiklər həqiqəti söyləmək üçün təbii məhsula çevrilib” [13, p.11].

Ceymi "sərxoşluğun ən yüksək nöqtəsində qardaşını sevdiyi halda, onu məhv etmək üçün şüuraltı bir istəyi olduğunu ortaya qoyur" [18, p.19].

Amerika xəyalının yalan vədləri və qeyri-funksional ailə həyatının ortasında O'Nilin personajları itki və məyusluqla dolu bir həyat yaşayırlar. O, personajlarının psixoloji durumlarını təsvir edir və onların şüurunun daxili hissəsini layihələndirir.

O`Nilin "Qanlı göz yaşları və dərin acılarla" qələmə aldığı bu pyesinekranlaşdırılmasında Ralf Riçardson və Ketrin Xepbern kimi kino ulduzlarının iştirak etmişdir.

Yucin O'Nilin həyatının son onilliyi sinir sisteminin tam pozulması nəticəsində faciəli olub. Xəstəliyinə görə o, bəzi mövzuları səhnə əsərlərinə çevirə bilməmişdi.

Yucin O`Nil tragizm baxımından Çexov səviyyəsinə qalxa bilməsə də, o, hələ də “amerikan dramının yaradıcısı” adını qoruyur.

“Uzun günün gecəyə səyahəti” əsərində oxuculara aşılanacaq tərbiyəvi cəhətlər demək olar ki, yoxdur. Çünki əsərdə nümunəvi bir personaja rast gəlinmir. Bir qədər nümunəvi davranışına görə Edmundun adını çəkmək olar. Lakin əsərdə onun da içki içdiyini, taleyinə boyun əydiyini görürürk. Bu əsərdən sadəcə içkinin və narkotikin insanın həyatına necə mənfi təsir göstərdiyini, reallıqlardan uzaqlaşmaq üçün çıxış yolunun bu mənfi vərdişlərin olmadığı qənaətinə gəlmək mümkündür. Həyatda daim mübariz olmalı, reallıqlarla üzləşməli və çətinliklərin öhdəsindən gəlmək üçün daima çalışmaq gərəkdir.

Çətinliklərin öhdəsindən təkcə gəlmək mümkün deyildir. Bu işdə ilk dəstəkçi ailə olmalıdır. Bu əsərdə də, əgər ailənin bütün üzvləri bir - birilərinə tam dəstək olsaydılar, səhvləri bir - birilənin üzərinə atıb, başqalarını günahlandırmasaydılar, bəlkə də əsərdə təsvir edilən formada olmazdılar. Daha yaxşı və daha çətinliklərin öhdəsindən gəlib, xoşbəxt yaşamış olacaqdılar.

Əsərdəki personajların mənfi cəhətlərinin olmasına baxmayaq, bir neçə müsbət xüsusiyyətlərə də rast gəlmək olur. Məsələn, yemək vaxtına ailənin hər dəfə birlikdə bir süfrə arxasında toplanması, ailə dəyərlərinə hörmət etmələrini müsbət cəhət kimi qiymətləndirə bilərik.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Tədqiqat işində aşağıdakı nəticələrə gəlinmişdir:

Yucin O'Nilin yaradıcılığı XX əsr Amerika ədəbiyyatının zəngin tarixinin ən parlaq səhifələrindən biridir. Onun dramaturgiyası Amerika dramaturgiyasının və ümumilikdə 20-ci əsr Amerika teatrının inkişafında həlledici rol oynadı.

O'Nilin pyesləri sələfləri kimi xoşbəxtlik və harmoniyanın davamlılığını təklif etmir. Həmin pyeslərdəki ailənin ümidsizliyi əks olunur. O'Nilin baxışında harmoniya, keçici bir prosesdir və bu proses ailə üzvlərini tərbiyə edə və onlar arasında yadlaşmağı aradan qaldıra bilsə də, xəyalları parçalaya bilər.

"Uzun günün gecəyə səyahəti" ("Long day's journey into night") əsəri məhəbbət, nifrət, xəyanət, aludəçilik, günahlandırma və ailə bağlarının, xüsusən də atalar və oğullar arasındakı kövrəkliyin hekayəsidir. O'Nil bunu yazmaq üçün iki il vaxt sərf etdi. Əslində bu barədə yazarkən öz ağrılı keçmişini yenidən yaşadı. Tamaşada o, ruhunu açır və mahiyyətcə dünyaya öz evində böyüməyin necə olduğunu deyir. Təəccüblü deyil ki, o, bunu "göz yaşı və qanla yazılmış köhnə kədər oyunu" adlandırmışdı.

Ailəsini dərddən uzaq tutmaq üçün O'Nil ölümündən 25 il sonra pyesi nəşr etməməyi xahiş etdi. Ancaq 1956-cı ildə, O'Nilin ölümündən üç il sonra, onun dul arvadı Karlotta, dramaturqdan əvvəl qohumları vəfat etdiyi üçün pyesin nəşrinə icazə verdi.

Yucin O'Nilin pyesləri Amerika səhnəsinə yeni konflikt gətirdi. Onun dramları yeni problemlər yaratdı və səhnəyə yeni personajlar gətirdi. O'Nil nəzəriyyəçi deyildi: o, teatr təcrübələri haqqında az sayda məqalələr qələmə aldı. Buna baxmayaraq, dramaturqun pyesləri və əməli fəaliyyəti onun teatr konsepsiyasına yeni işıq salmağına şərait yaratdı.

Tamaşanın dramatik formasının sadəliyi; onun dörd əsas personajının mürəkkəbliyi və onların psixoloji zənginliyinin tədricən açılması; hiylə və sentimentallıq olmadan təqdimatının birbaşalığı; qarşılıqlı təsirlərinin uducu emosional ritmi; məna axtarışlarının intensivliyi; dialoqlarının təbii, lakin ifadəli

keyfiyyəti; təqsirkarlıq, zəiflik və ailə əlaqəsi ehtiyacı ilə bağlı fikirləri - bunlar tamaşaya dünya klassiki statusunu qazandıran keyfiyyətlər sırasındadır. Bütün bunlara görə də "Uzun günün gecəyə səyahəti" O'Nilin karyerasının zirvəsini və Amerika dramaturgiyasının çağını qeyd edir.

Bu əsər ABŞ-ın ən böyük dramaturqunun ən böyük Amerika pyesi - böyük Amerika ailəsi faciəsinə çevrilmiş şəxsi yaddaşın ağır əsəridir. 50-dən çox tamaşa hazırlayan əlamətdar karyerasının sonunda və həyati əhəmiyyət kəsb edən yeni Amerika dramaturgiyasının əsas xəttini və sərhədlərini müəyyən edən bitib-tükənməz görünən teatr təcrübələrindən sonra Yucin O'Nil nəhayət sadəliyin özünə qayıtdı.

O'Nilin ailəsinə daha əvvəl etdiyi eyham "bu şah əsərdə alovlanır". Tamaşanın dramatik gücü faktiki hərəkətdən deyil, personajların travmatik xatirələrini və şəxsi düşüncələrini xatırladıqları üçün psixoloji açıqlamalarından irəli gəlir. Burada O'Nil təkcə tamaşanın müəllifi deyil, həm də onun personajıdır.

O'Nil etiraf edir ki, pyesin yazılması ona ailəsinə qarşı qeyri-sabit hissləri üzərində işləməyə imkan verib. Onların hekayəsi göz yaşları və qandan yaranmışdı və O'Nilin həyata və sənətə olan kədərli münasibətinin açarı idi. O, pyesindəki bütün personajlar kimi, narahat keçmişi ilə barışmaq, ailəsini və özünü bağışlamaq, anlamaq istədiyi üçün ən ağrılı xatirələrini dartıb aparır.

Yucin O'Nilin dörd pərdəli pyesi olan "Uzun Günün Gecəyə Səyahəti" ndə oxuculara Tayron ailəsinin həyatındakı bir günə nəzər salınır. Biz ana Meri, ata Ceyms, böyük oğlu Ceymi və kiçik oğlu Edmundla tanış olduq. Məkan 1912-ci ilin avqustunda Tayronun yay evidir. Bütün əsərlərində səciyyəvi olduğu kimi, O'Nil disfunksiyalı Tayron ailəsi haqqında əsərini yazarkən simvollardan istifadə etmişdir. Bu simvollara Merinin əlləri, duman, duman səsləri və Merinin gəlinliyi daxildir.

Tayron ailəsi göstərir ki, biz indiki zamanda keçmiş tariximizdən əl çəkməməli və ya basdırmamalıyıq, çünki o, bir insanı və ya ailəni daim yenidən

üzə çıxara və zəiflədə bilər. Keçmişimizi indiki reallıqla uyğunlaşdırmaq üçün özümüzlə üzləşmək və bu qarşıdurmada dürüst olmaq üçün cəsarətimiz olmalıdır.

Tyrone ailə üzvlərinin başına gələn bütün çətinliklərə və əzablara səbəb olur. Spirt və morfin onlara bir az təsəlli verir və indiki xoşagəlməz və ağrılı reallıqdan qaçmağa kömək edir.

O'Nil ailə həyatının mürəkkəbliyini dramatikləşdirir. O, diqqətini Tayron ailəsindəki münasibətlər və münaqişələr üzərində cəmləşdirir. Onun personajları həqiqi insanların mürəkkəbliyini və davranışlarını çatdırır. Bu tamaşa insan vəziyyətinin intensiv təcəssümünə nail olur.

O'Nil Ziqmund Freydi hərtərəfli oxuduğu üçün personajların psixoloji ölçüləri çox dərindən araşdırılır və dramatikləşdirilir. O, Amerika arzusunu da deşib, onun saxtakarlığını göstərir. Nəticə olaraq qeyd edək ki, O'Nil özünü və ailəsini bu tamaşada üzə çıxarıb. Şəxsi həyatı və iztirabları onun yazılarına çox təsir edib.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

İngilis dilində

1. Alexander D. “Eugene O’Neill as Social Critic”. O’Neill and His Plays: Four Decades of Criticism. Ed. Oscar Cargill, et al. New York: New York UP, 1966, 465 p.

2. Archetypes of the Family in Literature (Seattle: Univ. of Washington Press, 1966, 191 p.

3. Arthur and Barbara G. O’Neill. New York: Harper & Row 1960, 863 p.

4. Avik mondal. American Literature Poetry. stories. novel. drama. BOOK VALLEY, 2018, 200 p.

5. Barnet S., et al., eds. “Eugene O’Neill”. Eight Great Tragedies. New York: New American Library, 1957, 534 p.

6. Baym N., et al., eds. “Eugene O'Neill”. The Norton Anthology of American Literature. 2 nd ed. New York: W.W. Norton & Company, Inc., 1986, 342 p.

7. Berlin Normand. Eugene O’Neill. London: The Macmillan Press Ltd., 1982. 172 p.

8. Black S. A. “Long Day’s Journey into Night by Allen Nause”. The Eugene O’Neill Review. JSTOR. 23 Aug. 2017, 341 p.

9. Black S. A. Eugene O’Neill: Beyond Mourning and Tragedy. New Haven: Yale University Press, 1999, 273 p.

10. Bloom S. F. Student Companion to Eugene O’Neill. Westport, Connecticut: Greenwood Publishing Group, Inc., 2007, 356 p.

11. Bode C. “Modern American Drama”. Highlights of American Literature. Gen. ed. Dean Curry. Washington: English Language Programs Division, 1988, 299 p.

12. Bogard T. Contour in Time: The Plays of Eugene O’Neill. Rev. ed. New York: Oxford UP, 1988, 421 p.

13. Bogard T. Contour in time. The plays of Eugene O'Neill. New York: Oxford University press, 1972, 492 p.

14. Bressler C. E. Literary Criticism: A Introduction to Theory and Practicing. New Jersey: Prentice-Hall, Inc., 1994, 396 p.

15. Chothia J. Forging a language: A study of the plays of Eugene O'Neill. Cambridge: Cambridge university press, 1979, 243 p.

16. Clark B. H. Eugene O’Neill: The Man and His Plays. New York, Dover Publications, 1947, 264 p.

17. Clurman H. “Long Day's Journey into Night”. O’Neill and His Plays: Four Decades of Criticism. Ed. Oscar Cargill, et al. New York: New York UP, 1966, 235 p.

18. Cunliffe M. “The American Theatre”. The Literature of the United States. 3 rd Rev. ed. Middlesex: Penguin Books, 1970, 384 p.

19. Diggins J. P. Eugene O’Neill's America: Desire Under Democracy. Chicago: University of Chicago Press, 2007, 458 p.

20. Dowling R. M. Critical Companion to Eugene O’Neill: A Literary Reference to His Life and Work. New York: Infobase Publishing, 2009, 317 p.

21. Early J., et al. Adventures in American Literature: Classic Edition. New York, Harcourt Brace Jovanovich, Inc., 1973, 294 p.

22. Eugene. O’Neill, Complete Plays 1932-1943. Long Day’s Journey into Night, The Library of America, 1988, 747 p.

23. Eugene. O'Neill Dies of Pneumonia; Playwright, Won Nobel Prize". *The New York Times*. November 28, 1953. Retrieved November 8, 2016, 65 p.

24. Freud S. Introductory Lectures on Psychoanalysis. Trans. James Strachey. Ed. James Strachey and Angela Richards. Vol. 1. Middlesex: Penguin Books, 1976, 274 p.

25. Gassner J. “Eugene O’Neill and The American Scene”. Masters of the Drama. 3 rd ed. New York, Dover Publications, Inc., 1954, 674 p.

26. Gelb A., Gelb B. O'Neill. London, Bogard T. Contour in time: The plays of Eugene. 1973, 328 p.

27. Gelb A., Gelb B. O'Neill. London, Harper & Row, 1973, 990 p.

28. Glaspell S. =*The Road to the Temple* (2nd ed.). New York, Frederick A. Stokes. 1941, 255 p.

29. Goyal B.S. O’Neill and His Plays. New Delhi, Arati, 1996, 140 p.

30. Heiney D. and Le S. H. Downs. Recent American Literature to 1930, New York, Barron, 1973, 247 p.

31. Hewes H. “Long Day’s Journey into Night”. O’Neill and His Plays: Four Decades of Criticism. Ed. Oscar Cargill, et al. New York, New York UP, 1966, 283 p.

32. High P. B. An Outline of American Literature. London, Longman, 1986, 318 p.

33. Jacobsen., Veronica. et al. Theories of the Family and Policy. New Zealand, New Zealand Treasury, 2004. 184 p.

34. John H. R. 0’Neill’s Journey into Night and New England Irish-Catholicism O’Neill A Collection of Critical Essays, Prentice-Hall, Inc. 1964, 125 p.

35. Lawrence S. History of American Literature and Drama Sarup & Sons Publishers, 2000, 202 p.

36. Leech, Clifford. “Eugene O’Neill and his Plays”. Critical Quarterly. Vol. 3, No. 3 (Sep., 1961): 312 p.

37. Long Day's Journey into Night. play by O'Neill". *Encyclopedia Britannica*. Retrieved 2019-02-24, 122 p.

38. Mandl B. “Eugene O’Neill: Three Plays”. The Eugene O’Neill Review. Vol. 14, No. 1/2 Spring & Fall 1990, JSTOR. 22 Apr. 2017, 108-110 p.

39. McMichael G. et al., eds. “Eugene O’Neill”. Concise Anthology of American Literature. 2 nd ed. New York: Macmillan Publishing Company; London, Collier Macmillan Publishers, 1974, 156 p.

40. Merrill C. A. “Eugene O’Neill, World-Famous Dramatist, and Family Live in Abandoned Coast Guard Station on Cape Cod”. Conversations with Eugene O’Neill. Ed. Mark W. Estrin. Jackson: University Press of Mississippi, 1990, 106 p.

41. Shafer I. Eugene O’Neill and American Society. 1 st ed. València: Publicacions de la Universitat de València, 2011, 244 p.

42. Sheaffer L. O’Neill: Son and Artist. Boston: Little, Brown and Company, 1973, 317 p.

43. Skinner R. D. Eugene O’Neill: A Poet’s Quest. New York: Russell & Russell, Inc., 1964, 268 p.

44. Wainscott R.H. Staging O'Neill: the experimental years. 1920-1934, New Haven; London: Yale university press, 1988, 337 p.

45. Wainscott R.H. The Emergence of the Modern American Theatre. 1914-1925. New Haven and London: Yale University press, 1997, 260 p.

Rus dilində

46. Аникст А.А. Юджин О'Нил. Ю'Нил Ю. Пьесы: в 2т. М., Искусство, 1970, Т.1. 87 стр.

47. Бердяев Н. А. Трагедия и обыденность. Бердяев Н. А. Философия творчества, культуры и искусства: В 2 т. Т. 1. М. Искусство, 1994, 220 стр.

48. Злобин Г.П. Косноязычное красноречие Юджина О'Нила. О'Нил Ю., Уильяме Т. Пьесы: Сборник. М. Радуга, 1985, стр.15-26.

49. Коренева М.М. Творчество Юджина О'Нила и пути американской драмы. М.: Наука, 1990, 336 стр.

50. Медведева Н.П. Творческие искания Ю. О'Нила 1920-х гг и становление американской национальной драмы. Автореф. дисс. Горький: Горьковский университет им. Н.И.Лобачевского, 1974, 28 стр.

51. Пинаев С.М. Поэтика трагического в американской литературе (Драматургия О'Нила). М. Изд-во университета дружбы народов, 1988, 80 стр.

52. Пинаев С.М. Художественная структура драм Ю.О'Нила: Автореф. дисс. М., Московский областной педагогический институт им.Н.К.Крупской, 1979, 16 стр.

53. Ромм А.С. Американская драматургия первой половины XXв. JL: Искусство, 1978, 248 стр.

54. Ромм А.С. Юджин 0'Нил. История западноевропейского театра: 8т. М., Искусство, 1988, Т.8. 165 стр.

55. Смирнов Б.А. Театр США XX века. Л., 1976, 94 стр.

56. Фридштейн Ю.Г. Странная увертюра. Современная драматургия. 1999, №2. 170 стр.

57. Фридштейн Ю.Г. Ю.О'Нил: Биобиблиографический указатель. М., Книга, 1982, 108 стр.

İnternet resursları

58. https://reedcafe.ru/blogs/tvorchestvo-yudzhina-onil

59. https://www.kennedy-center.org/education/resources-for-educators/classroom-resources/media-and-interactives/media/theater/eugene-oneill--long-days-journey-into-night/

60. https://www.shmoop.com/study-guides/literature/long-days-journey-into-night

61. https://www.sparknotes.com/lit/longdays/section8/